Відділ освіти Уманської районної державної адміністрації
Методичний кабінет відділу освіти

Навчально-методичний посібник «Особливості планування уроків історії для 5 класу за новим Державним стандартом»

Творча група
вчителів історії

Умань 2014

Розділ виставки: шляхи реалізації Концепції розвитку освіти та впровадження нових державних стандартів

Укладач: Драга Наталія Дмитрівна, методист районного методичного кабінету відділу освіти, ІІ кваліфікаційна категорія, керівник творчої групи вчителів історії

Члени творчої групи:

Роїк Л.В., учитель історії Полянецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів, вища кваліфікаційна категорія;

Моцна Н.В., учитель історії Старобабанівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів, ІІ кваліфікаційна категорія

Панасевич М.П., учитель історії Городецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів, ІІ кваліфікаційна категорія;

Мельник Н.О., учитель історії Краснопільського НВК І-ІІ ступенів, кваліфікаційна категорія «спеціаліст»;

Негодуйко Н.С., учитель історії Паланської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів, кваліфікаційна категорія «спеціаліст»

Матеріали схвалені радою методичного кабінету
Протокол № 2 від 14.03. 2014

Анотація :

У посібнику репрезентовано всі уроки історії України для 5 класу відповідно до нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти.

Дана розробка містить розробки всіх уроків для 5 класу відповідно до Програми з історії та презентації до кожного уроку. Посібник був створений з метою полегшення роботи вчителя-предметника, його використання дає можливість вивільнити час для творчого росту і самоосвіти.

Матеріали посібника розраховані на вчителів історії загальноосвітніх шкіл, студентів вищих навчальних закладів.

Зміст

Вступ……..4

Розділ І. Звідки і як історики довідуються про минуле……...

Тема : Історія як наука. Українські вчені – історики…….7

Тема : Історія і час ……12

Тема: Історична карта……..19

Тема: Писемні джерела. Архіви……...24

Тема: Мова як джерело знань про минуле. Фольклор……28

Тема: Речові історичні джерела. Музеї……35

Тема: Географічні назви в історичній науці……40

Тема: Практичне заняття №1. Про що можна дізнатися з сімейного фотоальбому. Родинне дерево……..45

Тема: Практичне заняття №2. Які назви у моєму місті (селі) нагадують про минуле……49

Тема: Урок контролю і корекції навчальних досягнень учнів із теми «Звідки і як історики довідуються про минуле……52

Розділ ІІ. Про що і про кого розповідає історія……..

Тема: Про кого розповідає історія……56

Тема: Що називають історичними подіями та явищами…….61

Тема: Як жили давні мешканці України……65

Тема: Чим уславилися князі Київської Русі……..71

Тема: Як українське козацтво прославилось у битвах і походах…..89

Тема: Якими були місто і село в Україні у XVII – XVIII століттях…96

Тема: Як відкриття Харківського університету сприяло розвитку української культури……100

Тема: Які події називаються Українською революцією…….105
Тема: Чому війна залишається в пам’яті українського народу……..113
Тема: Коли і як утворилась сучасна Українська держава……117
Тема: Практичне заняття №3. Про кого і про що розповідає історія рідного краю……120
Розділ ІІІ. Що історичні пам’ятки розповідають про минуле……..
Тема: Парки і сади. «Софіївка» в Умані та заповідник «Качанівка» на Чернігівщині…….123
Тема: Вулиці та площі. Вулиця Хрещатик у Києві. Площа Ринок у Львові……128
Тема: Замки і палаци. Генуезька і Кам’янець – Подільська фортеці, Бахчисарайський та Маріїнський палаци……..133
Тема: Практичне заняття №4. Моя уявна подорож історичними місцями України……138
Тема: Тематичне оцінювання. Що історичні пам’ятки розповідають про минуле……..142
Тема: Узагальнення до курсу: Роль громадян, історичної науки, музеїв та архівів у збереженні минулого України……146

Презентації до уроків……..
Список використаної літератури……151

Вступ

У 5 класі школярі починають знайомитися з предметом «Історія України. Вступ до історії». Навчання носить пропедевтичний характер. Спочатку для учнів може видатися проблемним запам'ятати нагромадження термінології, нових понять та фактів, засвоїти хронометрію історичних подій. З цією метою в посібнику підібрано цікавий матеріал, який сприятиме підтриманню пізнавальної активності учнів в ході уроків, сприятиме формуванню стійкого інтересу до предмету. Крім того, до окремих уроків підготовлено демонстраційні матеріали: таблиці, портрети, схеми, картки. Тобто створено умови для оптимізації робочого часу вчителя і вивільнення можливостей для реалізації творчих планів та саморозвитку.

Матеріали даного посібника розташовані відповідно до розділів програми предмету «Історія України. Вступ до історії».

Тобто ідуть в такій послідовності:

Розділ І. Звідки і як історики довідуються про минуле.

Розділ ІІ. Про що і про кого розповідає історія.

Розділ ІІІ. Що історичні пам'ятки розповідають про минуле.

Посібник пропонує детальні конспекти уроків відповідно до вимог чинної програми для 5-го класу з повним навчально-методичним забезпеченням. В кінці вивчення розділу пропонуються шаблони

проведення практичних занять та матеріали проведення уроків тематичного оцінювання до кожної теми.

У сучасних умовах реформування освітньої парадигми освіта в нашій державі переживає непростий етап переходу до нового якісного стану. Сьогодні освіта - це гнучка, незаформалізована ланка, яка здатна оперативно реагувати на суспільні зміни й запити соціокультурних потреб дітей.

Стратегічні завдання та напрями реформування системи освіти, вимагають удосконалення та реформування підходів до навчання і виховання учнів, основний наголос робиться на формуванні активної і креативної особистості, здатної до творчого саморозвитку, лабільної до квапких темпів сьогодення. Завдання вчителя полягає не тільки в тому щоб навчити, а і щоб прищепити учням стійкий інтерес до отримання інформації, бажання володіти нею, аналізувати і оперувати самостійно.

Виходячи з вищевказаного, історія як наука, розглядається не тільки як навчальних предмет, в ході вивчення якого діти отримують знання про історичні факти минулого, вона стає на нову сходинку. Тобто трансформується в навчальний предмет, що займає одну з передових позицій в системі наук і має важливе значення для формування активної життєвої та громадської позиції сучасного громадянина. Формування в учнів правильного уявлення про історичні події та явища, прищеплення інтересу до минулого свого народу забезпечує свідоме ставлення до свого майбутнього.

З цією метою до конспектів уроків пропонуються презентації з цікавими завданнями, що стимулюватимуть пізнавальний інтерес учнів, спонукатимуть їх до пошуку. До окремих уроків підібрано дидактичні та роздаткові матеріали, демонстраційну наочність.

Конспектами передбачено проведення різних форм організації роботи, щоб пробуджувати учнівський інтерес, методи та прийомі сучасності чергуються з традиційними, що забезпечує якісне викладання предмета.

Матеріали підібрані таким чином, щоб забезпечити належне засвоєння термінології та хронометрії, оволодіти знаннями з даного предмета та навчити учнів не тільки сприймати отриману інформацію і відтворювати її, а й підводити їх до аналізу подій та явищ, вчити встановлювати зв'язки між причинами і наслідками подій.

Розділ І. Звідки і як історики довідуються про минуле

Тема уроку: Історія як наука. Українські вчені – історики

Мета:

учити дітей висловлювати власне ставлення до навчального предмету,

розкрити зміст поняття «історія», «історичні джерела»;

охарактеризувати процес становлення перетворення історії на науку і розкрити роль істориків у дослідження минулого нашої країни і світу; розвивати вміння працювати з підручником, як джерелом інформації, складати текстові таблиці;

виховувати інтерес до історії як науки

Обладнання: підручники, портрети вчених – істориків (М. Грушевський, В. Хвойка, Геродот), схеми, презентація, комп'ютер

Тип уроку: комбінований

Хід уроку

І. Організаційний момент

ІІ. Мотивація навчальної діяльності:

Сьогодні ви розпочинаєте вивчення нового для вас предмета, який називається «історія». Предмет для вас новий, але слово, я сподіваюся, ви чули у своєму житті не раз. Давайте спробуємо назвати свої асоціації, коли чуємо слово «історія». Скажіть, на яких уроках у початковій школі вам траплялося слово «історія»?

Діти називають свої асоціації, вчитель записує їх на дошці.(слайд 3)

ІІІ. Вивчення нового матеріалу: постановка теми і мети уроку.

План:

1. Історія як наука.
2. Історичні джерела.
3. Хто такі історики.

Історія не тільки цікава, але й одна з найскладніших наук. А допоможе нам у вивчення історії підручник. Пропоную учням ознайомитись з підручником, його умовними позначками і структурою.

Наш підручник складається з 3 розділів. В кінці вивчення кожного розділу ми будемо закріплювати вивчений матеріал і перевіряти знання, які ви отримали на попередніх уроках. Це будуть уроки узагальнення та тематичного оцінювання. Як ви вже мабуть звернули увагу в кожному розділі є практичні роботи. На практичних уроках ми будемо працювати з різними джерелами інформації - текстовими матеріалами, інтернет – ресурсами, місцевими історичними пам′ятками, які будемо оглядати під час екскурсій. В кожному параграфі є умовні позначки, завдання, які потрібно виконати на початку уроку, завдання, які виконуються під час або після прочитання пункту параграфа; зав ждання для самостійної роботи і домашнє завдання. Ще вміщено рубрику для допитливих та рубрика історична мозаїка.

1. ***Історія як наука***

Словникова робота:

Історія - наука, яка вивчає минуле людства. Слово «історія» з грецької означає «дослідження», «повідомлення», «оповідь про події». Історію називають вчителькою життя.

(Учитель пропонує учням висловити свої думки про те, як вони розуміють цей вислів.)

- ? Як ви гадаєте, з якої події починається вивчення історії? (поява перших людей)
- ? Чому саме поява перших людей стала початком нової науки?

Разом з учнями вчитель заповнює таблицю

2. Історичні джерела

? Що до помагає вченим історикам досліджувати минулі події? (учні називають різні предмети – зброю, легенди, книги, листи, одяг і т.д)

Всі ці речі в історії називаються історичними джерелами.

Робота над поняттям:

Історичні джерела - будь-які засоби інформації, які безпосередньо відображають історичний процес і дають можливість вивчати минуле людського суспільства.

Історія відповідає на запитання: Де? Коли? Як жили? Що робили люди? Людство не може жити без пам'яті. І ця пам'ять допомагає нам зрозуміти, звідки людина родом, чому так розуміє навколишній світ. Першими збирачами розповідей про минуле були мандрівні співці. Вони часто подорожували і в своїх піснях прославляли події, свідками яких були вони самі або про які дізналися від інших. Оскільки писемності тоді не було, то ці відомості до нас дійшли в усній формі, передавались вони з покоління в покоління. Ці твори увійшли до усної народної творчості.

Робота з підручником:

Опрацювати розділ «Історична мозаїка» ст.11 і скласти іменний покажчик богів.

Перевірка виконання завдання.

Згодом люди почали записувати відомості про події. Значна частина цих записів до нас дійшла у вигляді літописів, мемуарів, листів. Поступово писемні відомості про минуле нагромаджувались,збільшувались і систематизувались. З них виникла окрема галузь знань – історична наука.

Інша частина сторичних джерел – це речі, які залишили після себе люди. Досліджують ці речі археологи, а наука, яка їх вивчає називається археологія.

Сьогодні історія вивчає різні події та періоди минулого, вивчає минуле окремих сіл, міст, країн і людства в цілому та життя визначних людей. Крім того історія вивчає і розвиток культури, різних галузей науки.

3. Хто такі історики

Людей, які вивчає минуле називають істориками. «Батьком історії» вважають Геродота, який подорожуючи країнами стародавнього світу, записував побачене і розповіді учасників різних подій. Свої розповіді він назвав «історіями». Всі його записи були складені у 9 книг і містять опис історії держав стародавнього світу – Греції, Єгипту, Вавилонії і ін. Саме

завдяки «Історії» Геродота ми можемо дізнатися про стародавні держави,пам'ятки культури, війни і інші події, відомості про які не збереглися до нашого часу.

Самостійна робота: опрацювати п 3 § 1. Читаючи текст виписати імена учених – істориків і що вони досліджували.

Вчений - історик	***Його праця***
Геродот	9 т. «Історій»
Нестор	Літопис «Повість минулих літ»
Вікентій Хвойка	Дослідження трипільської культури
Борис Мозолевський	Дослідження життя стародавніх скіфів
Михайло Грушевський	10 – томна «Історія України – Русі».

IV. Закріплення вивченого матеріалу: історичний диктант (усний)

1. Історія – це…(*наука про минуле людства*)
2. Люди, які вивчають історію називаються (*істориками*)
3. «Батько історії» вважають … (*Геродота*)
4. Писемні джерела, які описували події рік за роком - це …(*літописи*)
5. Літопис «Повість минулих літ» написав … (*Нестор*)
6. Михайло Грушевський написав … (*Історія України – Русі*)
7. Трипільську культуру досліджував … (*археолог Вікентій Хвойка*)
8. Борис Мозолевський вивчав … (життя скіфів)

V. Домашнє завдання:

1. Опрацювати § 1

2. Виконати письмово завдання 2 підручника (ст.11)

Тема уроку: Історія і час

Мета:

сформувати початкові знання про історичний час, історичний простір та одиниці його вимірювання;

знайомити учнів у загальному вигляді з поняттями хронологія, дата, лінія часу, легенда карти;

розвивати хронологічні просторові вміння;

формувати історичну свідомість;

прищеплювати відчуття причетності до минулого України, бажання більше дізнатися про нього

Тип уроку: засвоєння нових знань та вмінь.

Обладнання: кросворд, презентація, ілюстрації до теми.

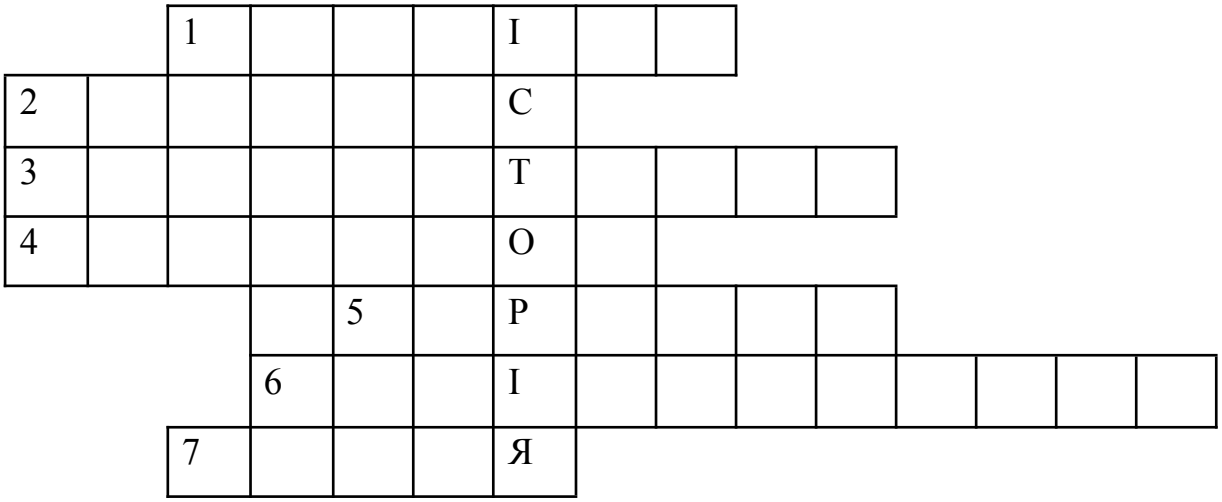
***Поняття**:* «хронологія», «дата», «лінія часу», «легенда карти»

Хід уроку:

І. Організаційний момент

ІІ. Актуалізація знань учнів: (слайд 2)

Розв′язування кросворду

1. Що в перекладі означає слово «історія»?
2. Писемні джерела, які описували події рік за роком.
3. Складовою якої історії є історія України?
4. Із якої мови дійшло до нас слово «Історія»?
5. Назва нашої держави.
6. Ще один варіант перекладу українською мовою слова «історія».
7. Історія – вчителька …

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Відгадайте загадки (*слайд 3*)

- Ніг не маю, а ходжу, рота не маю, а скажу, коли обідати, коли спати, коли роботу починати. *(Годинник)*
- Не старіє, не вмирає, а все нищить, забирає. *(Час)*

Як ви вже зрозуміли сьогодні ми на уроці проаналізуємо як пов′язані історія і час.

IV. Вивчення нового матеріалу: постановка теми і мети уроку. (слайд 4

План уроку:

1. Чому історію називають наукою у часі.
2. Як люди вимірювали час.
3. Що таке календарі і які вони бувають.

1. Чому історію називають наукою у часі

Вивчаючи минуле історики раз по раз змушені відповідати на запитання: коли сталася та чи та подія? Визначити точний час певної події, тобто її дату, допомагає *хронологія* - наука, що вивчає способи обчислення часу. Кожна з історичних подій має свою дату – рік, місяць, число. Щоб краще розуміти минуле люди запам'ятовували або записували події в *хронологічній послідовності* - послідовність подій за роком. Наприклад, коли розпочалася якась подія і коли вона закінчилася, що відбувалося напередодні цієї події і що по завершенню (слайд 5)

Дата вашого народження - це історичний факт, який належить до минулого. Будь-який історичний факт відбувся в певному місці або у просторі. Дата нашого народження — це початок вашої історії. День, місяць і рік нашого народження — це час, а місце вашого народження — це простір. Історія містить розповіді істориків про дії людей, як вони жили і діяли в певному часі й просторі.

Історичний час рухається лише вперед, від минуло до майбутнього. Його не можна повернути назад. Французький історик Марк Блок писав , що історія є «наукою про людей у часі» (слайд 6)

? Як ви розумієте цей вислів?

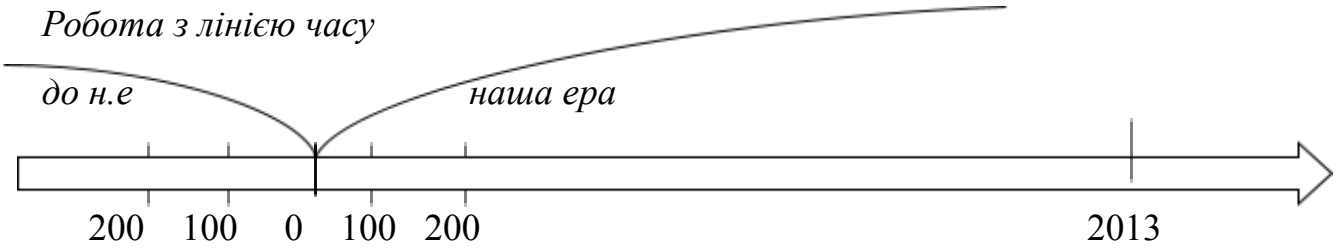
2. Як люди вимірювали час.

? Якими одиниці ми вимірюємо час? (година, день, ніч, тиждень, місяць, рік)

? Як ви гадаєте, як у давнину люди вимірювали час? По чому вони орієнтувалися? (по сонячному світлові)

Час в давнину вимірювався не так, як тепер. Найдавнішими одиницями виміру часу є доба (день і ніч разом), тиждень, місяць, рік. Люди почали їх застосовувати, спостерігаючи за явищами природи, рухом Сонця, Місяця, зірок (слайд 7)

Робота з лінією часу

Час від першого року до теперішніх днів називають нашою ерою. Кожні сто років називають *століттям*, або *віком*. Тисяча років - це *тисячоліття*. Щоб уявити плин часу, намалюймо пряму лінію. На ній позначатимемо один за одним різні роки. Праворуч розташуємо рік, у якому ми живемо, ліворуч - попередні роки або століття.

Оскільки хронологія — наука про час, то основою цієї науки є конкретні дати. *Дата* — це точний час певної події. (Записати визначення поняття в зошити).

Назвіть по одній даті зі свого життя. (слайд 8)

Великі проміжки часу лічать століттями — 100 років, тисячоліттями — 1000 років. Наша ера бере свій початок від дати народження Ісуса Христа. Отже, зараз 2014 рік від Різдва Христового, 2014 років нашої ери. Час до народження Ісуса Христа – це період до нашої ери (слайд 9)

Працюємо зі стрічкою часу *(*слайд 10*)*

Упорядкувати події і відобразити їх послідовність допоможе стрічка часу. (Учитель креслить її на дошці). Це пряма лінія, поділена поперечними рисками на відрізки, які відповідають певній кількості років.

1. Накресліть у зошитах лінію часу.
2. Позначте на ній рік свого народження.
3. Позначте рік , коли ви пішли до 1 класу, до 5 класу,
4. Підрахуйте, скільки років пройшло від вашого народження до початку навчання у школі, до переходу до 5 класу?
5. У 988 році нашої ери відбуло хрещення Русі Володимиром Великим. Підрахуйте, скільки років пройшло від хрещення русі до вашого народження?
6. Місто Рим було засноване у 753 році до н.е. Скільки років тому це відбулося?

Використовуючи наведену таблицю, учитель пояснює, як визначаються століття за роками. Якщо в чотирицифровому числі після перших двох цифр стоять два нулі, то перші дві цифри відповідають століттю: 1200 рік — 12 століття, 1300 рік — 13 століття. Але якщо замість нулів буде будь-яка інша цифра, то це дата наступного століття. Наприклад, 1201 рік — 13 століття, 1340 рік — 14 століття. Так само визначається століття за датою з трьох цифр: 800 рік — 8 століття, а 801 рік — 9 століття (слайд 11)

IX ст.	**X ст.**	**XI ст.**	**XV ст.**	**XX ст.**	**XXI ст**
801— 900 рр.	901 — 1000 рр.	1001 — 1100 рр.	1401 — 1500 рр.	1901 — 2000 рр.	2001— 2100 рр.

Роки люди об’єднували в століття, століття в тисячоліття. Поступово знання людей накопичувались їм необхідно було встановити порядок літочислення.

Літочислення – відлік історичного часу від певного історичного моменту. (слайд 12)

В літописах часто можна зустріти такі дивні дати, як, наприклад, 6748 рік, а в творах про Римську імперію - 786 рік. Це можна пояснити тим, що у різних народів були різні системи літочислення.

Ось основні з них:

1. *Візантійське/православне* - бере початок з міфічного створення світу, яке відбулося в 5508 році до нашої ери. Незвичні роки в руських літописах - саме за таким літочисленням (тобто 6748 рік - 1240 рік)

2. *Єврейське* літочислення також починається зі створення світу, тільки євреї вірять, що воно відбулося в 3761 році до нашої ери

3. *Давньогрецьке* велося від перших олімпійських ігор, що відбулися 776 року до нашої ери. Втім, рік 427, наприклад, за давньогрецьким літочисленням ви не зустрінете, скоріше: "це відбулося за три роки від N-ної олімпіади"

4. *Римське* - від заснування Риму (753 р. до н.е.). Отже, 786 рік за римським літочисленням - 33 рік нашої ери

5. *Арабське* - від події, яка позначається словом хіджра. Тобто, втеча пророка Магомета до Мекки, 622 рік нашої ери. Втім, літочислення це використовувалося і використовується дуже рідко

6. І нарешті - *християнське*. Те, яким ми всі користуємося. Те, за яким через деякий час настане 2015 рік. Початок цього літочислення - народження Ісуса Христа.

3. Що таке календарі і які вони бувають

Календар-це певна система рахунку тривалих проміжків часу з підрозділами їх на окремі більш короткі періоди (роки,місяці,тижні,дні).

Саме ж слово «календар» походить від латинського слова «*calendarium*»-боргова книга. У Стародавньому Римі боржники платили належні з них відсотки першого числа кожного місяця, яке оголошувалося глашатаями, і називалося «календи» від латинського слова «*caleo*» - проголошувати. (слайд 13)

Зародження календаря можна з повним правом віднести до найдавніших завоювань людства, тобто до таких же категоріям, як писемність і рахунок.

Етнографічні джерела підтвердили, що у різних народів з'являлися раз-особисті календарі, але однакові форми діяльності приводили до створення подібних календарів.

Місячний календар - заснований на тривалості місячного місяця (29,53059 діб), що визначається періодом зміни місячних фаз. Місячний календар один із найстаріших календарів. (слайд 14)

У Давньому Єгипті за три тисячоліття до н.е. існував сонячний календар. Давньоєгипетський сонячний календар містив 360 днів і мав 12 місяців. У кожному місяці було по 30 днів. (слайд 15)

Зараз ми користуємось григоріáнським календарем. Він запроваджений 4 жовтня 1582 року Папою Римським Григорієм XIII, і нині ухвалений у світі як міжнародний стандарт.

Календар ділить час на календарні роки тривалістю 365 або 366 днів. Роки тривалістю 365 днів називають звичайними, а роки тривалістю 366 днів — високосними

Середня тривалість року в григоріанському календарі становить 365 днів 5 годин 49 хвилин і 12 секунд.(слайд 16)

IV. Закріплення вивченого матеріалу: (слайд 17)

Запитання та завдання

- ? Що таке хронологія?
- ? Зобразіть стрічку часу. Позначте умовний початок нашої ери
- ? цифрою нуль.
- ? Чому виникла необхідність створити календар?
- ? Що лягло в основу створених календарів?

V. Домашнє завдання: (слайд 18)

1. Опрацювати § 2.
2. Виконати завдання 4 (ст.18) підручника.

Тема: Історична карта

Мета: пояснити, чому історію називають наукою у просторі і часі; познайомити учнів із історичною картою, як джерелом знань; охарактеризувати види історичних карт і пояснити , що означають умовні позначки;

розвивати вміння учнів користуватися історичними картами, читати їх; виховувати інтерес до історії.

Обладнання: історична карта, картки для індивідуальної роботи, роздатковий матеріал опорні схеми «Навчаючи – вчусь», презентація.

Тип уроку: комбінований

Хід уроку:

І. Організаційний момент

ІІ. Актуалізація опорних знань:

Робота з картками (3 учні)

Картка 1.

1. Співвіднесіть рік і століття

988 р. - … ст.

1240 р. - … ст.

1917 р. - … ст.

1900 р. - … ст.

2. У 1240 р. монголо – татари напали на Київ. Скільки часу минуло від нападу монголо – татар до нашого часу?

Картка 2.

1. У 1996 р. було розпочато друкування української грошової одиниці – гривні. Скільки років відтоді минуло?

2. Наведіть приклад будь – якого року.

І століття -

Х століття -

XII ст. –

XXI ст. –

Картка 3.

1. В XVI ст. в Україні з’явилися друковані книги. Скільки століть люди користуються друкованими книгами?

2. Співвіднесіть рік і століття.

1037 р. - … ст.

1579 р. - … ст.

1893 р. - … ст.

Перевірка виконання домашнього завдання (завдання 4 підручника ст.18)

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Сьогодні ми з вами ознайомимось з таким поняттям, як історична карта.

- ? Як на вашу думку, навіщо нам в житті карта?
- ? За яких обставин ми звертаємось до карти?

Знання історичної карти дає можливість бачити за умовними позначками живу історичну дійсність, взаємозв'язки між людьми. От і ми з вами спробуємо долучитись до цих знань.

ІV. Вивчення нового матеріалу:

Учитель називає тему і план уроку: (слайд 1-2)

1. Чому історію називають наукою у просторі і часі.
2. Як з'явилися карти і для чого вони потрібні.
3. Про що можна дізнатися з історичних карт.

1. Чому історію називають наукою у просторі і часі

Ми з вами говорили про те, як для історика важливо знати коли відбувалась певна подія. Але вивчаючи історію, ми не тільки говоримо про те коли відбувалася , а й часто називаємо місце, де відбулися окремі події.

Вивчаючи навколишній світ, ми виділяємо окремі об'єкти - гори, ліси, річки, моря, клімат.

Про що ми можемо дізнатися, отримавши такі знання? (чим займалися люди,які знаряддя праці використовували, який одяг носили, яке житло будували)

Зв'язок життя людини з навколишнім світом можна простежити і в назвах сіл, міст чи окремих регіонів України. Як правило назви відображають знання людей про окремі географічні об'єкти. Наприклад, місто Київ отримало свою назву від імені свого засновника князя Кия, Дністер походив від скіфського «*дуи істрос*» - «бистра ріка», Дніпро – який скіфи називали Данапріс, пов'язують із давньою індо – іранською назвою «дана апара» - «водяна глибочінь».

2. Як з'явилися карти і для чого вони потрібні

Цікаво, а ви знаєте, що означає слово «карта» звідки воно походить ?

Німецькою мовою це слово означає «зразок» або «оригінал», грецькою — «папірус для письма». Сьогодні карта — це посібник для вивчення історії, географії та інших наук.

Для того, щоб зберегти свої знання про навколишній світ, люди почали схематично зображувати географічні об'єкти на папері. Так з'явилися карти.

Спочатку користуватися ними було важко, але поступово люди навчилися точніше відтворювати місцевість, а також навіть створили систему умовних позначок, які відображають реальний простір на карті. Існує

навіть спеціальна наука – *картографія* – наука про карти, про методи їх створення і використання.

? Якими бувають карти?

? Які знання ми можемо отримати з карт?

Усі карти поділяються на політичні, географічні, історичні, економічні, синоптичні тощо. На уроках історії ми найчастіше будем працювати саме з історичною картою.

3. Про що можна дізнатися з історичних карт

Працюючи з картою, ви повинні уміти використовувати зміст нескладної історичної карти або карти-схеми в розповіді про події, їхні причини і наслідки. Для того, щоб прочитати карту і змусити її «заговорити», необхідно запам'ятати порядок роботи з нею.

Самостійна робота: опрацювати пам′ятку «Як працювати з історичною картою» (опорні схеми «Навчаючи – вчусь»)

1. Прочитайте назву необхідної карти.
2. Карта починається з так званої легенди - таблички в нижній її частині, яка містить умовні позначки. Познайомтеся з кожним умовним знаком легенди, прочитайте його.
3. Знайдіть на карті умовні позначки, зазначені в легенді, докладніше зупиніться на тих, які вам необхідні при вивченні конкретного питання.
4. Показуючи на карті місто, селище, обов'язково назвіть його місцезнаходження (наприклад, місто Київ у X ст. знаходилося на правому березі р. Дніпро в центральній його течії).
5. Недостатньо показувати кордони держави (або територію розселення народів), їх потрібно описувати. Треба називати річки, моря, гори, які служили природним кордоном.
6. Перед роботою з настінною картою добре вивчіть таку саму карту в

атласі, підручнику або посібнику. Знайдіть усю інформацію, яка вас цікавить. 7. При роботі з настінною картою необхідно стояти ліворуч від карти, у правій руці тримаючи указку. У противному разі ви будете закривати собою карту від однокласників; відразу ж дасте зрозуміти вчителю, що слабко орієнтуєтеся в карті і вам необхідно вперше відшукати потрібний об'єкт.

Усне опитування + з роботою з історичною картою

- ? На що нам потрібно звернути увагу, працюючи з історичною картою?
- ? Як правильно показувати об’єкти , позначені на карті?
- ? Яку інформацію ми можемо отримати з даної карти?
- ? Чому картографи замість написання інформації вирішили використовувати умовні позначки?

Робота з історичною картою:

- ➢ Користуючись картою «Розселення слов’янських племен», випишіть назви давньослов′янських племен, які населяли територію сучасної України.

Перевірка виконання завдання.

V. Закріплення вивченого матеріалу:

Бесіда

- ? Які види історичних карт ви знаєте?
- ? Що означає колір на історичній карті?
- ? Як позначають міста, столиці, річки, рух військ?
- ? Що таке легенда історичної карти?

VI. Домашнє завдання:

1. Опрацювати § 3
2. Розпитайте дорослих, які місця України, пов'язані з історичними подіями, вони відвідували протягом свого життя. Позначте назви цих місць та подій у контурній карті (України).

Тема уроку: Писемні джерела. Архіви *(слайд 1)*

Мета:

з'ясувати роль писемних історичних джерел у розкритті подій минулого, пояснити, які види писемних джерел бувають і де зберігаються документи; вчити учнів працювати з історичними джерелами;

розвивати критичне мислення;

виховувати повагу до книги, як до джерела інформації.

Обладнання: підручник, роздатковий матеріал, презентація.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку:

І. Організаційний момент.

ІІ. Актуалізація опорних знань: *(слайд 2)*

- ? Що таке історичне джерело?
- ? Які існують види історичних джерел?
- ? Як історичні джерела допомагають історикам досліджувати минуле?

ІІІ. Вивчення нового матеріалу: постановка теми уроку.

План уроку *(слайд 3):*

1. Які бувають писемні джерела.
2. Про що можна дізнатися з історичних джерел.
3. Що таке архіви та навіщо вони потрібні.

1. Які бувають писемні джерела

Найбільш цінним скарбом для дослідника є все, що залишили по собі люди, а особливо те, що вони написали. Існує окрема історична наука — палеографія, яка вивчає історію письма, зміни в написанні літер, матеріали та знаряддя для письма, способи оздоблення книжок.

Словникова робота *(слайд 4)*

Палеографія — наука, яка вивчає історію письма.

Близько 5 тис. років тому деякі давні народи винайшли писемність. Відтоді з'явилися набагато кращі можливості зберігати і передавати різноманітну інформацію. Для письма використовували різні матеріали: кору дерев, глину, камінь, шкіру тварин тощо. Наприклад, у Давньому Єгипті люди писали на *папірусі* – папері, зробленому із стебла багаторічної водяної рослини.*(слайд 5)*

На Русі писали на корі берези – *бересті,* а згодом почали використовувати пергамент - спеціально оброблену шкіру домашніх тварин (телят, кіз).*(слайд 6)*

? Чи зручно було користуватися такими матеріалами для письма? Чому?

Перший папір винайшли у Китаї близько 2000 тис. р. тому. Записи поступово накопичувалися і люди почали складати їх в книги. Перші книги були рукописними і їх написання було потрібно багато часу *(слайд 7)* .

Перша друкована книга «Прогностична оцінка поточного 1483 року...» З'явилася 1483 р. Її автором був вчений з європейським іменем українець за походженням, один із перших українських докторів філософії та медицини Юрій Дрогобич (Котермак). Збереглися лише два примірники цієї книги.(слайд 8)

- Як змінювалися книги з часом? (*слайд 9*)
- Яке значення мало винайдення друкарського верстату?

Писемні джерела, які історики називають документами, бувають різноманітними. Серед них важливе місце посідають хроніки і літописи. *(слайд 10*)

- Пригадайте, хто був автором літопису «Повість минулих літ»?
- Чому саме ченці писали літописи?

Згодом до писемних джерел історики стали відносини закони, листи, різноманітні угоди, журнали, мемуари, щоденники, літературні твори.
Чому не всі написи історики використовують як писемні джерела?
Чому не завжди ми можемо вірити стародавнім писемним джерелам?

2. Про що можна дізнатися з історичних джерел.

Робота з історичним документом (слайд 11)

Учні опрацьовують свідчення візантійського історика Прокопія Кесарійського, який писав про давніх слов'ян.

«Племена ці, слов'яни і анти, не управляються однією людиною, здавна живуть у народоправстві, й від того у них усі справи вирішуються спільно. Єдиним владикою всього вони вважають бога творця блискавки і приносять йому в жертву всяких тварин.
Живуть вони в убогих хатинах, розташовуючись далеко один від одного і часто змінюючи місця поселень.

Вступаючи в битву, більшість із них іде на ворогів пішими, маючи невеликі щити й списи в руках, панцира вони ніколи не одягать. Зовні вони високі й сильні тілом, волоссям не дуже світлі й не руді, але й не до чорноти. Займають вони неймовірно обширні землі.

Це одне з найдавніших повідомлень про життя давніх слов'ян. Датується воно серединою VI ст.

Що зможуть дізнатися дослідники про давніх слов'ян за цим джерелом?

Проблемне завдання *(слайд 12)*

- Розгляньте зразки писемних історичних джерел. Що, на вашу думку, викличе труднощі в тих, хто вивчатиме ці документи?

3. Що таке архіви та навіщо вони потрібні.

Самостійна робота з підручником *(слайд 13)*

Завдання: опрацювати питання «Що таке архіви і для чого вони потрібні» ст. 44 - 45 підручника.

- Що таке архів?
- Чому виникла необхідність зберігати документи в архівах?
- Як архіви допомагають історикам?

IV. Закріплення вивченого матеріалу:

Гра «Палеограф» (слайд 14)

Учні об'єднуються в 2 групи.

Досить часто палеографам доводиться працювати з пошкодженими текстами. Допоможіть відновити втрачений текст, використовуючи підказки.

Народ, який проживав у Давньому Єгипті, для письма використовував … , зарослі якого досить часто зустрічалися на березі

річки Ніл. Наші предки писали на корі …, а згодом почали використовувати … , виготовлений із шкіри тварин. Важливі документи зберігалися в …

Підказки: *пергамент, архів, березі, папірус.*

V. Домашнє завдання*(слайд 15)*:

1. Опрацювати § 6

Використовуючи основні терміни, складіть кросворд (6 – 10 слів)

Тема: Мова як джерело знань про минуле. Фольклор (слайд 1)

Мета:

з'ясувати, яке значення має мова та усна народна творчість для вивчення минулого, які цінні свідчення можна в них знайти;

розвивати навички роботи з джерелами інформації;

вчити будувати коротку зв'язну розповідь, характеризуючи джерела інформації;

виховувати шанобливе ставлення до української мови та пам'яток усної народної творчості

Обладнання: історична карта, портрети історичних діячів, картки з текстовими і візуальними джерелами.

Тип уроку: комбінований

Хід уроку:

І. Організаційний момент

ІІ. Актуалізація опорних знань (слайд 2):

Усне опитування

- ? Назвіть види історичних джерел, з якими ви ознайомилися на минулому уроці.
- ? Наведіть приклади писемних історичних джерел.
- ? Яку інформацію можна отримати з історичних джерел?
- ? Де зберігаються письмові джерела? Розкажіть, що ви знаєте про архіви.

III. Мотивація навчальної діяльності:

Мова є багатовіковим надбанням народу. Вона створена зусиллями багатьох поколінь. Без мови немає народу, бо вона — найважливіший засіб спілкування між людьми.

Усі сторони людського життя, процес пізнання, діяльності людини, кожний момент людської свідомості супроводжує мова. Завдяки мові ми пізнаємо дійсність, навколишній світ. Мова — це джерело знань про минуле нашого народу, сьогодення та майбутнє.

IV. Вивчення нового матеріалу:

Учні записують тему уроку і план (слайд 3)

План :

1. Які свідчення минулого можна знайти у мові.
2. Усна народна творчість.

1. Які свідчення минулого можна знайти у мові.

Мова — найдавніша форма спілкування людей. Протягом тисячоліть мова зберігає безцінні відомості про життя людей в усі часи.

«У мові наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання...»; «Поки живе мова — житиме й народ...» (І. Огієнко)

- ? Як ви розумієте ці вислови? (слайд 4)

Кожна мова, давня чи сучасна, - це пам'ятник одного з народів, який жив колись на землі чи живе зараз. Відомо, що народи не вічні: вони виникають і по різними причинам зникають через декілька віків. Наприклад, римляни як народ з'явилися, можливо, у VII-VI ст. до н.е. і зникли у I – IV ст. н.е. разом із загибеллю Римської імперії. Сучасний італійський народ сформувався на тих самих землях значно пізніше, у X-XII ст., коли нащадки римлян, готів, франків, лангобардів, арабів і норманців навчилися мирно уживатись один з одним і відрізняти "своїх" від "чужих". Подібні процеси відбувалися і на території України. (слайд 5)

Ми майже не задумуємося над тим, звідки походять і коли виникли слова якими ми щодня користуємося.

Робота з підручником: опрацювати ст. 47 – 49 підручника і заповнити текстову таблицю (слайд 6)

Слово	***Звідки походить***

Перевірка завдання

- Як ви вважаєте, як ці слова могли закріпитися в нашій мові?
- Про що свідчить наявність в нашій мові такої великої кількості іншомовних слів?

2. Усна народна творчість.

- Що таке усна народна творчість?(слайд 7)
- Які твори ми відносимо до усної народної творчості?

Усна народна творчість — це поетична історія народу. Тут і родинні оповіді, і перекази про походження назв сіл, міст, річок, озер, і розповіді про видатних людей і важливі історичні події. Кожен народ має свої легенди. Ми з вами повинні знати й пишатися легендами свого народу.

Словникова робота (слайд 8)

Фольклор — з англ. Folklore- означає «народна мудрість», «знання народу» - усна народна творчість, тобто пісні, казки, прислів'я, приказки, і ін.

Першим і найдавнішим жанром героїчного епосу українського народу були билини. У билинах згадано лише такі міста, як Київ (найчастіше), Чернігів, Суздаль, Галич, Новгород. Центральні персонажі — Ілля Муромець, Альоша Попович, Добриня, Гліб Володієвич та інші, які є історичними особами, чиї імена зафіксовані у «Повісті минулих літ», інших хроніках та рукописних документах того часу. (слайд 9)

Поряд з історичними постатями трапляються вигадані чи містичні істоти, зокрема Змій-Горинич, якого поборов Добриня, елементи фантастики, а подекуди й казок. Попри міфологічні елементи, билини є історичним епосом, а не художнім вимислом. У билинах з казковими елементами переважає історична конкретика: точно зазначено місця подій (Київ, Новгород, Чернігів), відтворено імена і діяльність київських князів та їхніх нащадків. Вони в основному збігаються з літописними записами про діяння князів (слайд 10).

Використовуючи пам’ятку «Як працювати з пам’яткою фольклору – як джерелом інформації», пояснюю як потрібно аналізувати пам’ятки усної народної творчості (слайд 11)

1. Уважно прочитайте текст джерела історичної інформації.
2. Визначте, яким народом складений текст джерела і до якої групи населення належать головні персонажі.
3. Встановіть час появи даного джерела. Як можна охарактеризувати той історичний період, коли було складене джерело? Що ви про нього знаєте?

4. Визначте, про яку конкретну історичну особу або подію йде мова в тексті джерела?

5. Наскільки правдиво в джерелі висвітлені історичні події? Спробуйте довести свої міркування. Знайдіть у тексті ті місця, що допоможуть аргументувати вашу думку.

6. Що є нереальним в тексті джерела? З якою метою, на ваш погляд, автор (автори) вдалися до вигадки?

7. Чим дане джерело інформації збагатило ваші знання?

8. На які міркування наштовхує вас зміст даного джерела? Які висновки можна зробити?

Робота в малих групах:

Використовуючи пам′ятку, проаналізуйте фольклорні пам’ятки нашої країни (слайд 12).

Група 1

Легенда про заснування Києва

«Повість минулих літ»

«.. .Коли ж поляни жили особно і володіли родами своїми, — бо й до сих братів існували поляни і жили кожен із родом своїм на своїх місцях, володіючи кожен родом своїм, — то було [між них] три брати: одному ім'я Кий, а другому — Щек, а третьому — Хорив, і сестра їх — Либідь. І сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, яка нині зветься Щековицею, а Хорив — на третій горі, од чого й прозвалася вона Хоривицею. Зробили вони городок [і] на честь брата їх найстаршого назвали його Києвом. І був довкола города ліс і бір великий, і ловили вони [тут] звірину. Були ж вони мужами мудрими й тямущими і називалися полянами. Од них ото є поляни в Києві й до сьогодні.

Інші ж, не знаючи, говорили, ніби Кий був перевізником, бо тоді коло Києва перевіз був з тої сторони Дніпра. Тому [й] казали: «На перевіз

на Київ». Коли б Кий був перевізником, то не ходив би він до Цесароградa».

Група 2

Кошовий Іван Сірко (легенда)

Давно, дуже давно це було, ще за запорожців та за кошового Сірка. Пройшло чимало років, як жив Сірко, і хоч його не стало, а слава його не пройшла, не пропала. Він був на ворогів страшний і немилостивий, а для християн — напроти, був дуже добрий.

Одного разу запорожці пішли з Сірком у похід, а татари прочули про те та зразу й набігли на Січ, та й почали там хазяйнувати. Як хотіли, так і хазяйнували: усіх православних християн забрали та й повели в полон. Женуть їх, а вони, бідні, не хочуть йти та плачуть, та ридають так, що аж земля стогне. А татари на плач не зважають та нагайками їх підганяють.

Якось прочув про те кошовий Сірко. Зараз і кинувсь з козаками в погоню за татарами християн визволяти. Та летить, як птиця! Добіг близько до татар, та бачe, що їх багато дуже, а козаків дуже мало, і давай хитриться: спинив свого коня та й гукнув до козаків:

— А стійте, братця, підождіть, не ворушіться!

Ті спинились, стоять, не ворушаться. Він тоді скочив з коня, дав його другому козакові, а сам — кувирдь! — та й зробився хортом і побіг до татар. Татари бачать — хорт, та красивий такий, дуже сподобавсь він їм. Узяли вони його, нагодували, приручили до себе. А як стали ті татари оддихати, то той хорт поробив їм таке, що вони всі поснули. Тоді він назад, до козаків, та знов — кувирдь! — і знову зробивсь чоловіком.

Кинувсь тоді з козаками на татар, усіх їх вирубав, а християн вернув назад, на городи.

Християни дуже подякували Сіркові та й пішли собі додому щасливо...

Група 3.

Легенда про дівчину - Україну

Якось Господь Бог вирішив наділити дітей світу талантами. Французи вибрали елегантність і красу, угорці - любов до господарювання, німці - дисципліну і порядок, росіяни - владність, поляки - здатність до торгівлі, італійці одержали хист до музики... Обдарувавши всіх, підвівся Господь Бог зі святого трону і раптом побачив у куточку дівчину. Вона була боса, одягнута у вишиванку, руса коса переплетена синьою стрічкою, на голові мала вінок із червоної калини.

- Хто ти? Чого плачеш? - запитав Господь.

- Я - Україна, а плачу, бо стогне моя земля від пролитої крові й пожеж. Сини мої на чужині, на чужій роботі, вороги знущаються з удів та сиріт, у своїй хаті немає правди й волі.

- Чого ж ти не підійшла до мене раніше? Я всі таланти роздав. Як же допомогти тобі?

Дівчина хотіла вже йти, та Господь Бог, піднявши правицю, зупинив її.

- Є у мене неоціненний дар, який уславить тебе на цілий світ. Це - пісня.

Узяла дівчина - Україна дарунок і міцно притиснула його до серця. Поклонилася низенько Всевишньому і з ясним обличчям і вірою понесла пісню в народ.

Запропонуйте власне тлумачення змісту прислів'їв та приказок (слайд 13)

Коли козак у полі, то він на волі.

Сміливого й куля не бере.

Береженого бог береже, а козака шабля стереже.

Висипався Хміль із міха та наробив ляхам лиха.

Правда й в морі не втоне.

V. Закріплення вивченого матеріалу: (слайд 15)

Бесіда

1. Наведіть приклади усних історичних джерел.
2. Як мова допомагає зберігати історичне минуле?
3. Про що ми можемо дізнатися з легенд, билин, переказів, приказок та прислів'їв?

VI. Домашнє завдання: (слайд 16)

1. Опрацювати § 7
2. Знайти і виписати в зошит прислів’я або приказки , які можна використати як джерело інформації про минуле. Поясніть, їх значення (усно)

Тема уроку: Речові історичні джерела. Музеї (слайд 1).

Мета:

пояснити, яку роль в дослідженні минулого відіграють речові історичні джерела;

ознайомити учнів із працею археологів та їх відкриттями;

формувати навички використання розповіді учителя і підручника, як джерел знань;

виховувати шанобливе ставлення до минулого.

Обладнання: ілюстрації підручника, роздатковий матеріал, підручник, презентація.

Тип уроку: комбінований

Хід уроку:

І. Організаційний момент

ІІ. Актуалізація опорних знань:

- ? Уявіть, що хтось із ваших родичів або друзів поцікавився, що таке фольклор і яку роль фольклор. Як ви йому це поясните?

Перевірка виконання домашнього завдання (аналіз прислів'їв і приказок)

ІІІ. Вивчення нового матеріалу*:* постановка теми уроку.

План уроку: (слайд 2)

1. Археологія як наука.
2. Як працюють археологи.
3. Де зберігаються речові джерела.

Відгадайте загадку (слайд 3)

Щоб історію писати, треба так багато знати:

І літопис прочитати, що монах давно писав.

Документи повивчати, ті, що князь колись складав,

І послухати легенди, давні вірші і казки.

Сиві думи, що складались всім народом залюбки,

Роздивитись давній посуд, і прикраси, і взуття.

Дивний одяг, що носили наші предки за життя.

Все зробив історик вправно, все читав і розглядав

І завзято та докладно нам історію писав.

Що ж йому допомогло? Історичне... (джерело).

На які види поділяються історичні джерела?(слайд 4)

Як історичні джерела ми вивчали?

Вкажіть, до якої групи джерел відносять речі, зображені на малюнках.

1. Археологія як наука.

Вивчати минуле історикам допомагають сліди життя, залишені людьми, які відшукують археологи. (слайд 5)

Археологія - наука, що вивчає історичне минуле людства на основі речових пам'яток. Термін "археологія" вперше використав давньогрецький філософ Платон (427-347 рр. до н.е.), маючи на увазі взагалі науку про стародавність ("архайос" - стародавній, "логос" - наука, слово). (слайд 5)

Вся історія народів, що передувала появі писемності, може бути вивчена лише за речовими пам'ятками. Враховуючи, що люди існують на нашій планеті близько 3 млн. років, дописемна історія, або, як її називають західні дослідники, передісторія, складає в цілому 99 % історії людства. Іншими словами, більша частина історії людства досліджується лише за археологічними даними, і лише незначна частина - за писемними джерелами.

Але речові пам'ятки на відміну від писемних не містять прямої розповіді про історичні події, і засновані на них висновки - результат наукової реконструкції.

? Про археологію говорять, що це наука, «озброєна лопатою». Як ви гадаєте, чому? (слайд 6)

Мабуть, ви замислювалися над тим, як опиняються глибоко під землею речі, якими користувалися люди. Уявіть, що дуже давно слов’янське поселення оточили вороги. Хто встиг залиши поселення, свої речі вони забрали або сховали, розраховуючи повернутися. Після запеклої боротьби вороги захопили поселення. Більшість споруд було зруйновано, їхніх мешканців убито, а інших забрано у полон. Минали роки. Залишене

поселення з часом остаточно зруйнувалося, вкрилося пилом. Пригадайте як часто доводиться вдома витирати пил з речей. Скільки ж пилу вкрили речі, залишені людьми 2 тис. років тому? Отже, під великим шаром грунту можуть опинитися різноманітні речі.

2. Як працюють археологи.

Для того, щоб не зіпсувати речі, які протягом століть знаходилися у землі археологам доводиться діяти дуже обережно. Тому вони дотримуються спеціальних правил.

Самостійна робота: прочитайте текст підручника О. І. Пометун, І.А.Костюк (ст. 29) і дайте відповіді на запитання.

- На які етапи поділяється праця археологів?
- Як ви вважаєте, праця археологів є, важкою чи легкою? Поясніть, чому?
- Який етап роботи археологів зображено на малюнку?
- Опишіть зображене на ілюстрації. Чим займається археолог?
- Придумайте власну назву до ілюстрації.

Археологічними дослідженнями захоплювалося чимало українців. Видатний український поет Тарас Шевченко, подорожуючи Україною, взяв участь у створенні Програми эбереження історичних пам'яток Криму, зафіксував чимало стародавніх курганів, пам'яток козацької слави, серед яких руїни столиці Української козацької держави - Чигирина. Йому належать слова: «Люблю археологію - таємничу матір історії». (слайд 9 -10)

- Поміркуйте, чому Шевченко вважав археологію матір'ю історії?

Українські археологи здобули визнання у світі завдяки зробленим важливим відкриттям. Чимало археологічних пам'яток відшукав Вікентій Хвойка (слайд 11). Одним з них стала знахідка поселень так званих трипільців. Якою була самоназва цього давнього народу, що заселяв

значну територію між Дніпром та Дністром (*робота з картою*) — невідомо.

Так їх стали називати за назвою села Трипілля на Київщині. У 1896р. археолог розкопав перші поселення цього народу (слайд 12). Вікентій Хвойка був одним із засновників Київського міського музею старожитностей мистецтва (сучасні Національний музей історії України і Національній художній музей) (слайд 13). Протягом багатьох років працював у ньому завідувачем відділу археології. Вшановуючи пам'ять видатного українського археолога, його ім'ям у 1962 р. назвали одну з вулиць Києва. Вона розташована поблизу Кирилівської стоянки первісних людей, яку він досліджував.

Пізнавальне завдання (слайд 14).

Уявіть, що ви археолог, який зробив сенсаційне відкриття: розкопав рештки дуже давнього людського поселення. З'ясуйте за знайденими рештками, яким було життя мешканців цього поселення, чим вони займалися.

3. Де зберігаються речові джерела.

Після виконання завдання, роблю висновок, що знайдені рештки потрібно зберігати для нащадків, зробити можливим огляд їх усіма бажаючими.

Для цього в різних країнах створюються історичні музеї. Національний музей історії у Києві зберігає найбільшу кількість пам'яток нашого минулого.

? Хто з вас був у краєзнавчому музеї?

? Що ви там бачили?

? А що означає слово «музей»?

Словникова робота (слайд 15)

Музей (гр. muséion — місце, присвячене музам, храм муз,) – місце, де зберігаються речові історичні пам'ятки. Перший музей – Дім муз – був заснований у Александрії Єгипетській більше 2000 тис. р. назад.

? Хто працює у музеї?

? Чим займаються екскурсоводи?

? Що таке реставрація?

Перший музей старожитностей в Україні було засновано у 1810 р. у Феодосії. (слайд 16) Більшість його експонатів склали твори мистецтва, подаровані місцевими колекціонерами. Найбільшим у нашій державі є Музей народної архітектури в с. Пирогове під Києвом (слайд 17). На площ в 150 га розміщено понад 300 пам'яток народної архітектури з усіх регіонів України.

В Україні є дуже незвичні музеї: музей у катакомбах під Одесою (слайд 18), музей лісу на Закарпатті (слайд 19), музей однієї вулиці в Києві. «Найсолодшими» можна назвати музей цукру на Вінничині і музей бджільництва на Полтавщині (слайд 20).

IV. Закріплення вивченого матеріалу: (слайд 21)

- ? Що таке археологія?
- ? Яку роботу виконують археологи?
- ? Хто першим відкрив поселення трипільців?
- ? Чому цей народ отримав таку назву?
- ? В яких установах зберігаються археологічні пам'ятки?

V. Домашнє завдання: (слайд 22)

1. Опрацювати § 4
2. Скласти розповідь про один день роботи археолога.

Тема: Географічні назви в історичній науці

Мета:

показати учням як назви народів і географічні назви відображають історичні події, природні умови й життя місцевого населення;

розпочати формування навичок роботи з історичною картою;

зацікавити учнів таємницями, які приховані в географічних назвах нашої батьківщини і рідного краю.

Обладнання: підручник, сучасна політико – адміністративна карта України, , презентація.

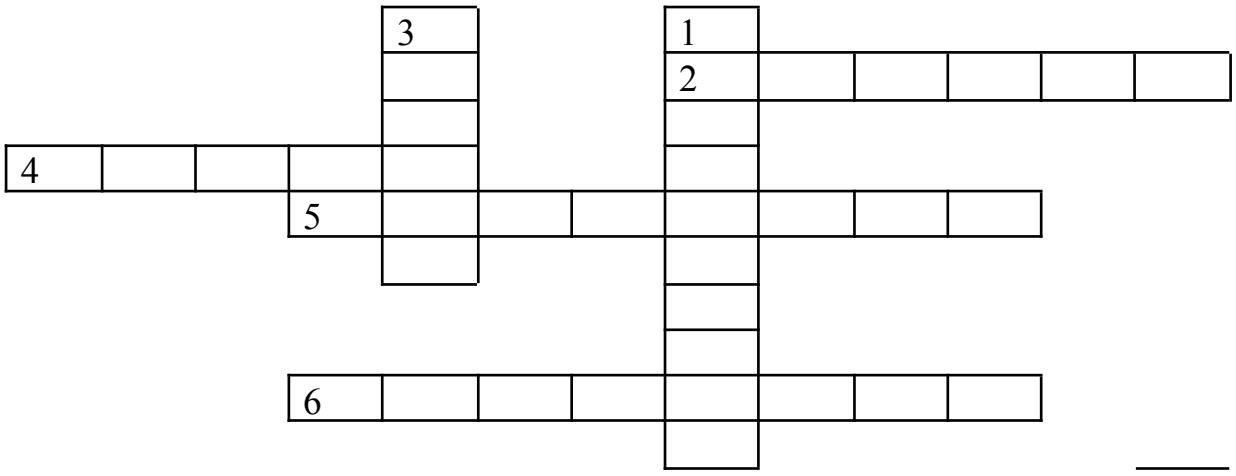
Тип уроку: комбінований

Хід уроку

І. Організаційний момент.

ІІ. Актуалізація опорних знань:

Кросворд (слайд 2)

По горизонталі:

2. Історичні пам′ятки, які отримують в результаті розкопок.

4. Установа, де зберігаються важливі для пам’яті речі, мистецькі надбання.

5. Предмет, що виставляється в музеї.

6. Селище на Київщині, біля якого були пам’ятки давніх хліборобів України.

По вертикалі:

1. Наука, яка вивчає історичне минуле на основі речових історичних джерел.

3. Відомий український археолог, які відтворив картину життя трипільців.

ІІІ. Вивчення нового матеріалу: називаю тему і мету уроку. Пропоную учням записати питання плану:

1. Що таке історична топоніміка.
2. Що вивчає етноніміка.
3. Звідки з’явилися назви вулиць.

1. Що таке історична топоніміка.

Кожна людина має свої ім’я та прізвище. Гори, річки, моря і інші географічні об’єкти теж мають свою назву. Даючи географічну назву, люди прив’язують місце до поверхні Землі, а також виявляють своє ставлення до нього.

Словникова робота

Топоніми – назвами міст, сіл, селищ, гір, лиманів, озер, річок, можу багато розповісти про минуле. Існує спеціальна наука, яка вивчає географічні назви.

Топоніміка - наука, яка вивчає походження, значення та історичний розвиток географічних назв називається

***Випереджальне завдання*:** за розповіддю учителя скласти іменний покажчик назв нашої країни і рідного краю.

Робота з політико – адміністративною картою України.

? Які географічні назви зустрічаються на карті?

? Подумайте, що може означати їх назва?

? Що лягло в основу їх назв?

Робота з картою + пояснення учителя.

Наприклад, пропоную учням пригадати географічні назви, які їм знайомі. Місто Львів, за переказами, було збудовано близько 1241 р. галицьким князем Данилом Романовичем, який назвав його на честь свого сина Лева. Існує легенда також про те, що це місто побудував сам Лев Данилович.

Назва Чернігів належить до тих, яку вчені розгадати не змогли. Вперше місто згадується у літописі у 907 році. Одна з легенд пов'язує назву міста з князем Чорним, який правив у VII ст., інша – з княгинею Чорною, яка кинулася з терема, аби не потрапити до рук загарбників. (слайд 7)

Село Трипілля на Київщині, дістало назву від трьох полів, хліборобських рівнин, обмежених річками (слайд 8).

Походження назви Карпати остаточно не з'ясовано. У перше цю назву сталив використовувати давньогрецькі географи. Найновіше дослідження назви пов'язують з албанським словом «*карпе*» - скеля, в значенні «скелясті гори» (слайд 9).

Перша письмова згадка про місто Галич, від якого походить назва Галичина, датується 1113 р. Походження назви одні виводять від слова *гал* – «сіль», другі від слов'янського племені Галич, треті – від невеликого чорного птаха галки (слайд 10).

Походження назви Волинь пов'язують із давньослов'янським топонімом «горбиста місцевість». Спочатку Волинню називалося місто, яке лежало на горбах (слайд 11).

Назва Поділля походить від давньослов'янського слова «діл» - пониззя, рівнина між горами. Ця назва відома з XVI ст. (слайд 12).

Цікавою є історія походження назви Кримського півострова. У давнину півострів називали Таврикою за назвою народу таврів, який там проживав.

Коли в XIII ст. ці землі захопили татари, то півострів за назвою їхньої столиці стали називати Крим (слайд 13).

Буковина спочатку означало буковий ліс. Наприкінці XV ст. так називалося вкрите буковими лісами правобережжя річки Прут (слайд 14). Цікавими є версії походження назв річок: Буг у давніх слов'ян перекладався як «течія» (слайд 15), Дністер походив від скіфського «*дуи істрос*» - «бистра ріка» (слайд 16), Дніпро – який скіфи називали Данапріс, пов'язують із давньою індо – іранською назвою «дана апара» - «водяна глибочінь» (слайд 17).

Перевірка роботи учнів.

2. *Початкові уявлення про етноніміку.*

Звертаю увагу учнів про те, що вивчаючи минулі теми ми зустрічалися із назвами народів, племен, які проживали на території України. Пропоную учням пригадати їхні назви. Походження назв народів вивчає спеціальна наука *етноніміка* (слайд 18).

? Про що можуть дізнатися історики, досліджуючи назви народів?

За давньогрецькими переказами скіфи виводили назву свого народу від імені легендарного царя Скіфа. Учені вважають, що скіф означає «блукач», «вічний мандрівник», «кочівник» (слайд 19).

Літописець Нестор у «Повісті временних літ» пов'язує походження назв східних слов'ян із місцем їх проживання. Полочани, наприклад, отримали назву від річки Полота, древляни – від того, що мешкали у лісах (серед дерев), дреговичі – від дрегва (болото) (слайд 20). Отже, назви народів можуть розповісти про минуле дуже багато.

3. Звідки з'явилися назви вулиць.

? На якій вулиці ви живете?

? Яка народна назва вашої вулиці?

? Звідки з'явилася така назва?

Робота з підручником*:* опрацювати ст. 57 -59 і заповнити таблицю (слайд 21).

Чинники, що вплинули на назву	Назви вулиць
Розташування	
Заняття мешканців	
Зв'язок з історичною подією	
Зв'язок з історичною особою	
Інші чинники	

III. Закріплення вивченого матеріалу: (слайд 22).

1. Що є предметом вивчення етноніміки і топоніміки?

2. Поясніть походження назви Україна. Коли ця назва згадується у літописі?

3. Як називалися давні українці?

4. Що ви знаєте про заснування Києва?

5. Чи знаєте ви історію назв міст, сіл, водойм рідного краю?

IV. Домашнє завдання: (слайд 23).

1. Опрацювати §8

2. Підготуватися до практичного заняття: принести 2 фотографії з родинного фотоальбому і підготуйте матеріали для родинного дерева (виписати відомості про батьків та родичів) за схемою:

1. Повне ім'я, прізвище, по батькові автора (учня).

2. Повне ім'я, прізвище, по батькові мами (можна зазначити і дівоче прізвище), тата.

3. Повне ім'я, прізвище, по батькові рідних братів, сестер автора.

4. Повне ім'я, прізвище, по батькові рідних братів, сестер мами, тата (тітки, дядька).

5. Повне ім'я, прізвище, по батькові дідуся та бабусі (окремо батьків мами, тата) і т.д.

Практичне заняття №1. Про що можна дізнатися з сімейного фотоальбому. Родинне дерево (слайд 1)

Мета:

розкрити зміст науки генеалогія, значення поняття родинне дерево; розвивати вміння роботи з фото джерелами, створювати родинне дерево та визначити їх роль у роботі дослідників;

розвивати вміння самостійної роботи учнів, аналізу історичних документів; виховувати гордість за свою родину, повагу до сімейних традицій

Тип уроку: практична робота з інтерактивними технологіями.

Обладнання: схема родинного дерева, фотографії з сімейного фотоальбому, олівці, клей, ножиці

Хід уроку:

І. Організаційний момент

ІІ. Мотивація навчальної діяльності (слайд 2).

Фотографія це мить з життя

Учні мають висловити своє ставлення до обраного епіграфу заняття (вправу «Мікрофон»)

ІІІ. Вивчення нового матеріалу:

- Що історики бачать на фотографії.
- Який прилад допомагає нам зупинити час і зберегти пам'ять про певну подію? (слайд 3).
- Яке значення для історії має винайдення фотоапарату?
- А ви знаєте, хто винайшов фотоапарат і коли він з'явився? (слайд 4).

Люди ще в давні часи намагалися зберегти пам'ять про певні моменти життя. Першим схожим на фотоапарат пристроєм, створеним ще в ІІІ ст.. до н.е., був апарат – обскура. Камера була у вигляді ящика.

А основу сучасного фотоапарату створив француз Жозеф Ньєпс. Він створив фотоапарат, який назвали «Геліограф» .

Результатом фотографічного процесу є отримання фотографії. ***Фотогра́фія*** (від грецького φώς (φωτός) — світло та γράφω — пишу) — зображення, отримане на певному матеріалі, здебільшого на цупкому папері. Колекції фотографій називають фотоальбомами (слайд 5).

З винаходом фотоапарату фотографія стає одним із найважливіших історичних джерел. Фотографія дає нам безпосередньо уявлення про подію, фіксує безпосередньо мить, коли вона відбувається.

Учні переглядають фотографії визначних подій історії (слайд 6).

- Яка особливість фотографії як історичного джерела?
- Які знання дають нам фотографії?

Як відображена історія вашої сім'ї у фотографіях.

Досліджуючи фотографію, як історичне джерело потрібно звернути увагу на такі питання:

1. Кого зображено на фотографії? Хто ці люди і що вони роблять?
2. Коли і де відбувається ця подія? Чому ви так гадаєте?
3. З якою метою зроблено фотографію?
4. Якої інформації бракує, аби повністю відповісти на ці питання?
5. Чи є на фотографії підпис, інші написи? Чи можуть вони стати у пригоді під час вашого дослідження?
6. Які висновки можна зробити?
7. Про що ще ви б хотіли дізнатися?

Практична робота

Робота в малих групах: учні, використовуючи пам'ятку, аналізують свої сімейні фотографії.

3. ***Чому родинне дерево є історичним джерелом***

У сімейних архівах знатних родин у давнину та нині зберігають відомості про походження сім'ї та прізвища, про родинні зв'язки та близькість до інших заможних і відомих людей. Схему походження сім'ї називають родинним або генеалогічним деревом.

Наука, яка вивчає походження та взаємний зв'язок родини називається генеалогія.

Збирання інформації про власний родовід стало дуже важливим у X столітті. Аби довести свою шляхетність і мати право на привілеї, рицарі та інші дворяни збирали відомості про своє походження.

Результати досліджень історії власної родини зображали у вигляді дерева. В основі, або ж у корінні, такого дерева часто розміщували герб засновника родини, а на гілках (праворуч і ліворуч) — герби батька і матері. Зазвичай родинне дерево має вигляд картини, яку розміщують на видноті.

Практична робота:

1. Підготовлені фотографії членів родини розкласти таким чином: діти – це крона, батьки – гілля, чим нижче до коренів, тим старші члени родини. Вийшло родинне дерево.

Завдання

Спробуйте, використовуючи підказки, визначити, хто кому з членів родини ким доводиться.

Слова-підказки: дівер - брат чоловіка, зовиця - сестра чоловіка, невістка - дружина чоловіка, свекор - батько чоловіка, свекруха - мати чоловіка, тесть - батько дружини. теща - мати дружини, шурин - брат дружини, свояк - чоловік сестри дружини, свояки - чоловіки одружені на сестрах.

2. Перенести зображене дерево на окремий аркуш, де замість фотографій написати імена та прізвища, рік народження, місце проживання, рід занять або професія.

3. Підготувати розповідь про свою родину. Працюючи в парах, розповісти про свою родину.

IV. Підсумок уроку

Самооцінювання учнів

Робота на уроці	***Бали***
Підготовка до уроку	
Аналіз сімейних фотографій	
Розуміння основних понять (генеалогія, родинне дерево, фотографія)	
Робота над родинним деревом	
Розповідь про свою родину	

Оголошення своїх оцінок учнями і учителем. Обгрунтування і виставлення середньої оцінки .

V. Домашнє завдання:

1. Опрацювати §5.

2. Написати про цікавий випадок з життя родини (твір-мініатюра) або есе на тему «В чому цінність фотодокументів для історика»
3. Підготувати інформацію про походження назв вулиць свого села.

Тема: Практичне заняття

Які назви у моєму місті (селі) нагадують про минуле?

Мета:

формування загальнокультурної ключової компетентності: оволодіння усним і письмовим спілкуванням, збереження соціальних, громадських та культурних відносин;

на основі раніше отриманих знань і опорних умінь у новій навчальній ситуації учні самостійно вирішують проблемно-пізнавальні завдання, публічно представляють результати індивідуальної та колективної творчої діяльності, освоюють складніші способи вивчення історичного минулого;

через вивчення історії назв вулиць, міст, сіл та селиш залучити учнів до глибшого вивчення історії України;

формувати та розвивати в учнів дослідницькі уміння, навички пошуково - дослідницької роботи (виявлення проблем, збір інформації), естетичні смаки, спостережливість, уміння висувати гіпотези, узагальнювати;

розвивати аналітичне мислення;

сприяти підвищенню особистої впевненості у кожного учасника проекту;

виховувати почуття любові до історії свого міста і всієї України.

Тип уроку: урок практичного застосування знань, навичок і умінь.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- розказати, які назви оточують їх у рідному краї;
- пояснити походження назви вулиці, селища, міста, де вони живуть.

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

ІІ. Актуалізація опорних знань

Учні розповідають історію дослідженої вулиці.

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Коли вам запропонували би дати нову назву місту чи селу, де ви живете, як ви його назвали б? Чому?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Як працювати з історико-географічною назвою — історичним джерелом

Вчитель пропонує ознайомитись з «Пам’яткою»

- Знайдіть на карті України ваше місто, село чи селище.
- Дослідіть з допомогою дорослих чи/та додаткової літератури походження та історію назви вашого населеного пункту:

✓ дізнайтеся про час його заснування;

✓ установіть, від якого слова походить назва;

✓ визначте, з чим саме пов'язана назва: способом життя і заняттями людей, певними історичним подіями чи історичними особами.

- З'ясуйте, чи змінювалась у минулому назва вашого населеного пункту й у з в'язку із чим.

2. Набуваємо практичних умінь

Варіант І

Напишіть на дошці назву свого населеного пункту. Пригадайте 5 - 6 назв населених пунктів рідного краю — малої батьківщини, і запишіть їх на дошці також. Об'єднайтеся у групи відповідно до кількості назв і опрацюйте інформацію щодо вашої назви, скориставшись інструкцією. Якщо ви не можете розтлумачити назву, зробіть припущення, чому вона саме така.

Ознайомте однокласників з результатами вашого дослідження.

Варіант ІІ

Роздати учням додаток з назвами населених пунктів району. Учні об'єднуються в групи та вибирають по 5 населених пунктів та за пам'яткою розтлумачують назви.

V. Закріплення знань учнів

Виберіть 2 - 3 вислови і завершіть їх

«Сьогодні мені було цікаво...»

«Сьогодні мені було легко...»

«Сьогодні мені було непросто...»

«Сьогодні мені вдалося...»

VI. Підсумки уроку

Сьогодні на уроці ми дізнались про походження та історію назви нашого населеного пункту. Дізнались час його заснування, установили, від якого слова походить назва нашого населеного пункту. І з'ясували, які назви в нашому селі нагадують про минуле.

VII. Домашнє завдання

1. Опрацювати § 9

Додаток до уроку

Населені пункти Уманського району

Місто: Умань

Села: Антонівка, Аполянка, Бабанка, Берестівець, Гереженівка, Городецьке, Городниця,Гродзеве, Громи, Дмитрушки, Доброводи, Дубова, Іванівка, Колодисте, Коржова, Косенівка, Кочержинці, Кочубеївка, Краснопілка, Ладижинка, Максимівка, Оксанина, Острівець, Паланка, Піківець, Полянецьке, Пугачівка, Рижавка, Родниківка, Рогова, Ропотуха, Собківка, Старі Бабани, Степківка, Сушківка, Танське, Текуча, Томашівка, Фурманка, Черповоди, Шарин, Юрківка, Ятранівка.

Тема: Урок контролю і корекції навчальних досягнень учнів із теми «Звідки і як історики довідуються про минуле»

Мета: систематизувати, узагальнити та закріпити знання учнів з даної теми, визначити якість засвоєння знань, перевірити вміння

систематизувати матеріал, складати розповідь, висловлювати власну думку, застосовувати набуті знання; виділити й актуалізувати в пам'яті учнів найважливіші явища і процеси; виховувати зацікавленість історією.

Тип уроку : урок контролю і корекції навчальних досягнень учнів

Обладнання: картки з тестовим завданням

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина уроку

Учитель повідомляє тему та мету уроку. Роз'яснює умови виконання роботи. Відповідає на запитання, які виникли в учнів стосовно правил виконання роботи.

II. Виконання завдань

Відповіді:

1) В 2) В 3) А 4) А 5) А 6) Б

7) Михайло Грушевський

9) рік, десятиліття, століття, тисячоліття

11) 1-Б; 2-А; 3-В; 4-Г;5-Д

12) 1-Ні, 2- Ні, 3- Ні, 4- Так, 5 – Так, 6 – Так, 7 – Так, 8 - Так

III. Домашнє завдання

Повторити § 1-9

Урок контролю і корекції навчальних досягнень учнів із теми «Звідки і як історики довідуються про минуле»

Дата _____ Клас_____ Прізвище, ім'я

_____

І рівень (0,5 бала)

1) Національно – визвольна війна розпочалась у 1648 році, яке це століття:

а) XV б) XVI в) XVII г) XVII

2. Місце, де зберігають, упорядковують і вивчають писемні джерела:

а) бібліотека б) спортзал

в) архів г) кабінет історії

3. Відлік історичного часу від певного історичного моменту:

а) Літочислення б) Ера в) Століття г) Календар

4. Фольклор – це …

а) усна народна творчість б) речові джерела

в) герби г) наука про монети

5. Який учений історик досліджував трипільську культуру:

а) В. Хвойка б) І.Мазепа в)Б. Мозолевський г) Д. Яворницький

6. Наука, що досліджує печатки?

а) Топоніміка б) Геральдика в) Сфрагістика г) Етноніміка

ІІ рівень (1 бал)

7. Хто зображений на світлині?

_____

8. На лінії часу позначте такі дати: 300 рік до н.е., 100 рік до н.е., 200 рік та 400 рік.

0

9. Розташуйте відрізки часу від найменшого до найбільшого:

століття; тисячоліття; десятиліття; рік.

1._____

2._____

3._____

4._____

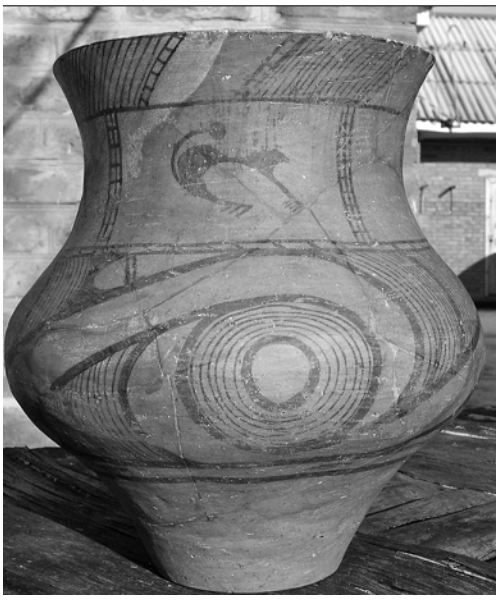
ІІІ рівень (1,5 бала)

10. Завдання на відповідність:

1) археологія	А) наука, що досліджує походження географічних назв
2) топоніміка	Б) наука, що досліджує історію за матеріальними залишками життя і діяльності людей
3) хронологія	В) наука, що досліджує способи обчислення часу
4) історія	Г) наука, що вивчає життя і діяльність людей у минулому
5) музей	Д) установи, де зберігають пам’ятки минулого людства

1____; 2____; 3____; 4____; 5____;

11) Робота з візуальним джерелом (розгляньте ілюстрацію, де зображено трипільський глечик. Які висновки можна зробити про життя трипільців?)

_____
_____
_____
_____
_____
_____

IV рівень (3 бала)

12. Чи правда, що…(дай відповідь Так або Ні)

1. Перші в історії людства металеві гроші з'явились у Київській Русі? ___

2. Перший князь у Київській Русі, який почав друкувати монети,- Ярослав Мудрий? _____

3. Геральдика - це наука, що досліджує печатки?_____

4. У Київській Русі тризуб був знаком великокнязівської влади? _____

5. Герб — знак держави, міста, роду? _____

6. Сфрагістика — наука, що досліджує печатки?_____

7. Перші печатки з'явились у Давньому Шумері? _____

8. На українські землі печатки потрапили з грецьких міст-держав._____

Тема: Про кого розповідає історія

Мета: визначити, що є головним змістом історії, яку роль в історії відіграють історичні діячі;

удосконалити навички роботи з текстом;

розвивати вміння характеризувати історичного діяча;

сприяти зацікавленості учнів до вивчення діяльності історичних діячів.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Поняття та терміни: історичні діячі, біографія

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- розповідати про історичну подію чи явище, історичних діячів на основі тексту підручника;
- виокремлювати в тексті головне й другорядне, складати простий план тексту підручника, зокрема у формі запитань;
- складати запитання щодо перебігу історичної події;
- висловлювати своє ставлення до історичних подій, явищ і діячів, що пропоновані для вивчення.

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

ІІ. Актуалізація опорних знань

1. Пригадайте, будь ласка, найбільш відомих людей нашої держави в минулому або сьогоденні.

2. Чи залежить життя нашої держави від окремих її представників?

III. Мотивація навчальної діяльності

Уявіть, що ви у книгарні чи бібліотеці побачили книжку з назвою «Видатні постаті України». Як ви думаєте, про кого і про що саме розповідають автори подібних друкованих видань?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Хто такі історичні діячі

Учні опрацьовують відповідний пункт підручника (ст. 64) складають план та дають відповідь на питання:

З'ясуйте, хто такі історичні діячі. Завдяки чому люди стають історичними діячами?

Історичні діячі — люди, чия діяльність змінила життя суспільства у минулому та продовжує впливати на нього сьогодні.

Біографія (від грецьких слів «біо» - життя та «графо» - пишу) - життєпис.

2. Які групи людей вивчає історична

До відповідного тексту підручника скласти 3 запитання, після цього учні обмінюються запитаннями та дають на них відповідь.

Працюючи у групах, учні з'ясовують, чим відрізняються групи людей, які вивчає історія. Для цього розглядають зображення на сторінці 67 та підписи до них. Визначають і записують, які групи людей зображені. Знаходять відмінності між ними.

3. Як досліджують життя і діяльність видатних людей

Учні ознайомлюють з пам'яткою «Як вивчати діяльність історичного діяча»

Вивчаючи матеріал про історичного діяча, послідовно відповідайте на запитання:

- Про кого йдеться?
- Коли і в якій країни жив історичний діяч?

• Які його риси характеру та погляди відомі?

• З чим пов’язана основна діяльність цієї історичної особи? До яких історичних подій вона причетна?

• Які вчинки і дії цієї особи відомі?

• Яким є ваше ставлення до цієї історичної особи?

Самостійна робота

Уявіть себе істориком-дослідником. Проаналізуйте текст та ілюстрації про історичного діяча на основі запитань наведеної вище **інструкції.**

V. Закріплення знань учнів.

1. Кого називають історичними діячами?

2. Які групи людей зустрічаємо на сторінках історії?

3. Що таке біографія і чому біографії відомих людей є історичними джерелами?

4. Давньогрецький історик Плутарх написав книгу «Порівняльні життєписи»,

яку читають вже тисячі років. У цій книжці він писав як про доброчесних

людей, такі про тих, з кого брати приклад не варто. Як ви вважаєте, навіщо біограф писав про таких осіб?

5. Уявіть, що ви історик і хочете написати книгу про минуле. Кого ви оберете своїми героями: відомих діячів, невідомих поки що осіб чи групи людей, наприклад дітей або мореплавців? Чому?

6. Завершіть речення: «На сторінках історії ми зустрічаємо опис таких груп людей, як...»

VI. Домашнє завдання

1. Опрацювати § 10

2. Знайдіть у будь-якій книзі чи довіднику коротку біографію історичного діяча та проаналізуйте його діяльність, скориставшись інструкцією.

Про кого з ваших співвітчизників пишуть місцеві газети? Випишіть їхні імена та стислу інформацію про їхню діяльність.

Додаток до уроку

Історичні діячі

М. Грушевський

Д. Яворницький

Інструкція

«Як вивчати діяльність історичного діяча»

Вивчаючи матеріал про історичного діяча, послідовно відповідайте на запитання:

- Про кого йдеться?
- Коли і в якій країни жив історичний діяч?
- Які його риси характеру та погляди відомі?
- З чим пов’язана основна діяльність цієї історичної особи? До яких історичних подій вона причетна?
- Які вчинки і дії цієї особи відомі?
- Яким є ваше ставлення до цієї історичної особи?

Тема: Що називається історичними подіями та явищами

Мета: з’ясувати, які події та явища називають історичними та яке значення має їх дослідження для вивчення минулого;

удосконалити навички роботи з текстом і вміння висловлювати власну точку зору;

викликати зацікавленість учнів до подій минулого своєї держави і свого народу.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Поняття та терміни: історичні події

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- розповідати про історичну подію чи явище на основі тексту підручника;
- виокремлювати в тексті головне й другорядне;

- складати запитання щодо перебігу історичної події;
- висловлювати особисте ставлення до історичних подій і явищ.

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

ІІ. Актуалізація опорних знань

Бесіда

1. Пригадайте, будь ласка, що вивчає історія.

2. Якщо ми вивчаємо подію, на які запитання ми повинні надати відповідь?

3. Чи завжди однозначно можна оцінити ту чи іншу подію? Чому?

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Уявіть, що ви прибули до іншої країни і маєте можливість відвідати урок історії. Про що передусім ви хотіли б дізнатися?

Вивчаючи історію, ми дізнаємося не тільки про діяльність історичних осіб, а й про події, які відбувалися на тій чи іншій території, у тій чи іншій державі в минулому (наприклад, про війни та революції, походи та приєднання нових земель, про будівництво міст та відкриття навчальних закладів, про розвиток господарства та культури тощо). Це все історичні події та явища.

ІV. Вивчення нового матеріалу

1. Що таке історична подія

Учні читають відповідний текст підручника та дають відповідь на питання:

- Встановіть, чому історикам важливо зрозуміти сутність, причини та наслідки подій.

Історичні події - те, що відбулося з людьми в минулому в певний час та в певному місці: подорожі, битви, відкриття тощо.

Причини події	**Подія**	**Наслідки**
Чому це відбулося?	Що, де, коли, з ким і як відбулось?	Яким є результат того, що сталося?Які зміни у житті людини відбулися?

2. Які події та явища вивчає історія

Учні опрацьовують текст підручника та складають план. На дошці записують ті пункти, які зустрічались найчастіше. Бажаючі учні розповідають текст використовуючи план на дошці.

3. Як досліджують історичні події та явища

Учні ознайомлюються з пам'яткою «Як досліджувати історичні події та явища»

Вивчаючи матеріал про історичні події та явища, послідовно відповідайте на запитання:

- Що відбулося?
- Де і коли це сталося?
- Хто, на вашу думку, брав участь у цих подіях? Чи всіх учасників названо?
- Яких груп людей у суспільстві стосуються дані події та явища?
- Які причини цієї події?
- Які наслідки події можна визначити?
- Чи це поодинока подія? Чи одна з багатьох подібних?
- Яке історичне явище відображає ця подія (разом з іншими, подібними до неї)?

Самостійна робота

Уявіть себе істориком-дослідником. Проаналізуйте текст, визначаючи описані події і явища на основі наведених вище запитань (ст. 73).

V. Закріплення знань учнів.

1. Що таке історичні події? Наведіть приклади.
2. Що таке історичні явища? Наведіть приклади.
3. На які запитання потрібно відповісти історикам, аби дослідити історичні події та явища?
4. Сучасниками чи свідками яких історичних подій були особисто ви ? Опишіть їх відповідно до інструкції, наведеній у пункті 3 параграфа.
5. Спираючись на ілюстрації, опишіть розвиток телефонного зв'язку як історичного явища.

VI. Домашнє завдання

1. Опрацювати § 11(виконати завдання на ст. 75.)

Додаток до уроку

Інструкція

Вивчаючи матеріал про історичні події та явища, послідовно відповідайте на запитання:

- Що відбулося?
- Де і коли це сталося?
- Хто, на вашу думку, брав участь у цих подіях? Чи всіх учасників названо?
- Яких груп людей у суспільстві стосуються дані події та явища?
- Які причини цієї події?
- Які наслідки події можна визначити?
- Чи це поодинока подія? Чи одна з багатьох подібних?

- Яке історичне явище відображає ця подія (разом з іншими, подібними до неї)?

Тема: Як жили давні мешканці України

Мета:

ознайомити учнів з племенами трипільців, скіфів, слов'ян, які заселяли територію України в давнину;

виробляти навички самостійного пошуку та систематизації інформації; виховувати любов до історичного минулого України.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: комбінований;

Поняття та терміни: Скіфи, кімерійці, трипільці, слов'яни

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- розповідати про племена та народи, що заселяли територію України в давнину;
- характеризувати на основі історичного тексту спосіб життя та заняття наших предків;
- розповідати про історичну подію чи явище, історичних діячів на основі тексту підручника;
- виокремлювати в тексті головне й другорядне, складати простий план тексту підручника, зокрема у формі запитань;
- складати запитання щодо перебігу історичної події;
- висловлювати своє ставлення до історичних подій, явищ і діячів, пропонованих для вивчення.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

1. Які народи проживали на території України з давніх часів?
2. У який спосіб перебування різних народів на нашій території вплинуло на нашу культуру?

III. Мотивація навчальної діяльності

Поміркуйте, як давні народи вибирали собі місце для життя.

У давнину на території України проживали різні народи. З'ясувати, як жили в давнину люди на території України, допомагають історичні джерела. Особливе місце в давній історії України посідають трипільці, скіфи та слов'янські племена — наші безпосередні предки.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. **Кого ми називаємо давніми мешканцями України**

Учні самостійно опрацьовують відповідний текст підручника та дають відповідь на запитання:

Життя яких давніх мешканців України описується в тексті?

Звідки вчені отримують знання про історію давніх племен і народів?

Робота з таблицею «Давні народи України»

Трипільці	Скіфи, кімерійці

2. Як жили Східні слов'яни

Читаючи текст, поставте до нього 3 - 4 запитання.

Прочитайте текст і поясніть, на які особливості життя слов'ян вказує автор.

Михайло Грушевський про слов'ян (З «Історії України - Руси»)

Для громадських справ сходилися старші з родів чи сімей на нараду, звалось це «віче»; там порядкували і рішали, що треба.... Всякі справи рішала громада. Війська не було. А як треба, то дужі збиралися зі списом чи мечем, на коні чи піші, і йшли воювати.

3. Як досліджують життя давніх мешканців України

Робота з картою с.81

Роздивіться карту і з'ясуйте, на якій території проживали трипільські племена, кімерійці, скіфи, греки. Запишіть отриману з карти інформацію у свій зошит.

Прочитайте документ і визначте, про які особливості життя скіфських племен ви дізналися.

Давньогрецький історик Геродот про скіфів

Скіфи-хлібороби... сіють хліб не для власного вжитку на їжу, а на продаж. На схід від цих скіфів-хліборобів живуть уже скіфи-кочівники, які нічого

не сіють і не орють; вся ця країна позбавлена дерев, за винятком Полісся... Є так звані царські володіння, де живуть найкращі і найчисленніші скіфи, які вважають інших скіфів своїми рабами.

Уявіть, що ви археологи і знайшли під час розкопок давніх поселень такі речі С. 82. Що ви можете розповісти прожиття давніх слов'ян?

V. Закріплення знань учнів.

1. Які народи проживали на території України в давні часи?
2. Хто такі слов'яни і де вони засновували свої поселення?
3. На основі яких джерел учені-історики досліджують життя давніх мешканців України? Наведіть приклади з матеріалу уроку.
4. Встановіть, що було спільного і відмінного у народів, які проживали на території України в давнину.
5. Пригадайте українські назви місяців і поясніть, як вони пов'язані з і способом життя слов'ян.
6. Чому речові пам'ятки — свідчення життя давніх мешканців на території нашої країни — є частиною національних скарбів України?

VI. Домашнє завдання

1. Опрацювати § 13
2. Письмово: на основі тексту і малюнків напишіть оповідання (5 - 6 речень) «Давні мешканці України».

Додатки до уроку

Модель двоповерхового трипільського житла, (перша половина IV тис. до н. е., с. Розсохуватка Черкаської обл.)

Трипільське поселення

Трипільний одяг та кераміка (реконструкція)

Скіфська пектораль

Готи

Гунський вершник

Скіфи

Тема: Чим уславилися князі Київської Русі

Мета:

з’ясувати, яку державу називають Київською Руссю, коли вона постала на українських землях;

ознайомити учнів з діяльністю перших Київських князів;

продовжити формування вміння працювати з текстом, виділяти в ньому головне і другорядне;

сприяти патріотичному вихованню учнів.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: комбінований;

Поняття та терміни: Русь, Київська Русь, князь

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- установлювати хронологічну тривалість і послідовність зазначених подій та явищ, співвідносити подію, історичне явище і століття;
- знаходити на карті території, пов’язані із зазначеними подіями та діяльністю людей;
- розповідати про історичну подію чи явище, історичних діячів на основі тексту підручника;
- виокремлювати в тексті головне й другорядне, складати простий план тексту підручника, зокрема у формі запитань;

- складати запитання щодо перебігу історичної події; висловлювати особисте ставлення до історичних подій, явищ і діячів, що пропонують для вивчення.

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

ІІ. Актуалізація опорних знань

Гра «Разок намиста»

Учні поділяються на три групи: трипільці, скіфи, слов'яни. Кожна група повинна пригадати якомога більше фактів з життя цих народів.

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Поміркуйте, які справи уславлюють правителів. Кого із видатних історичних

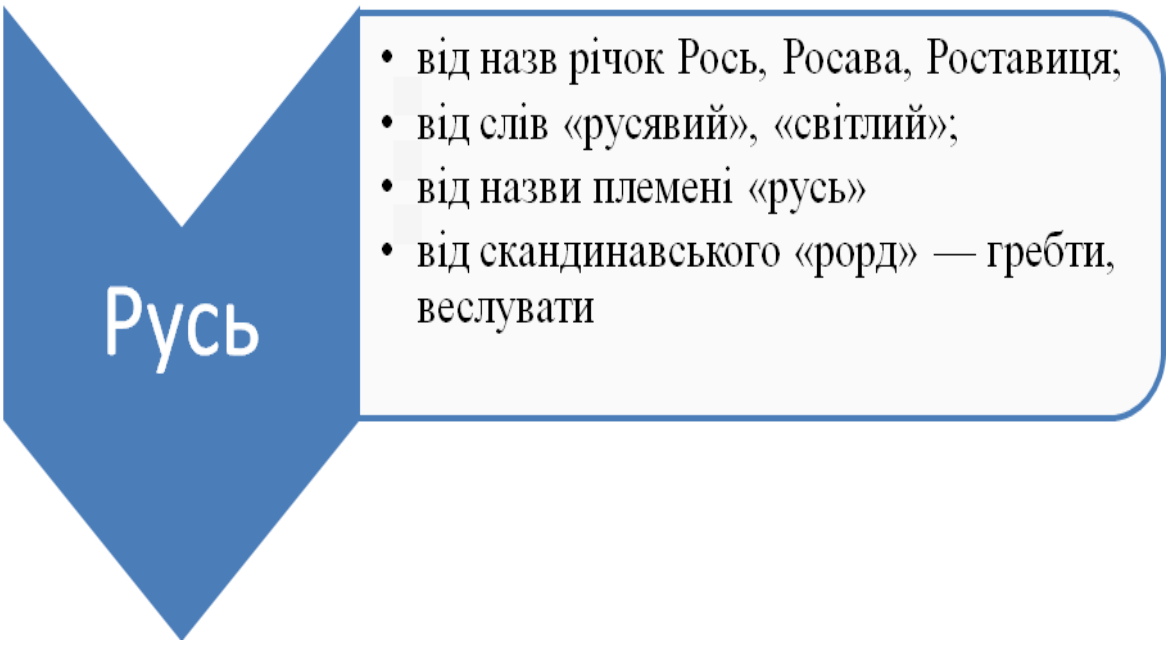
діячів ви пам'ятаєте і чому?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Яку державу називають Київську Русь

У IX ст. на території України постала могутня держава Київська Русь, яка згодом перетворилась на одну з найбільших країн середньовічної Європи. Славними правителями цієї держави були: Олег, Ігор, Ольга, Святослав, Володимир Великий, Ярослав Мудрий, які дбали про велич та славу рідної землі. Осередком цього політичного об'єднання стала Наддніпрянщина.

Робота зі схемою «Походження назви Русь»

Робота з картою

а. На лінії часу в зошиті позначте час заснування Києва і початок історії держави Київська Русь.

б. Роздивіться карту С.86, покажіть кордони Київської Русі та назвіть сусідні країни. Порівняйте територію Київської Русі із сучасними кордонами України.

2. Чим відомі перші Київські князі

Працюючи у групах, оберіть одного з правителів, роздивіться його портрет і поміркуйте, як митець підкреслив характер історичної особи. На основі тексту, карт та ілюстрацій складіть розповіді про кожного з них і представте класу

3. За яких князів Київська Русь набула найбільшого розвитку

Читаючи текст, поставте до нього 2 - 3 запитання, які допоможуть зрозуміти назву пункту параграфа.

На основі історичного документа та ілюстрацій складіть коротку розповідь про хрещення Київської Русі.

Нестор Літописець про хрещення Київської Русі

Володимир послав посланців по всьому місту, наказуючи: «Хто не прийде завтра до річки, — чи багатий він, чи вбогий, старець чи невільник, — той стане противний мені». Вийшов Князь Володимир зі священиками на Дніпро. Було там людей без ліку. Увійшли усі у воду і стояли там по груди, малі ж діти біля берега, дехто тримав немовлят на руках. Священики проголошували молитви.

3. За яких князів Київська Русь набула найбільшого розвитку

Читаючи текст, поставте до нього 2 - 3 запитання, які допоможуть зрозуміти назву пункту параграфа.

На основі історичного документа та ілюстрацій складіть коротку розповідь про хрещення Київської Русі.

2. Чим відомі перші Київські князі

Працюючи у групах, оберіть одного з правителів, роздивіться його портрет і поміркуйте, як митець підкреслив характер історичної особи. На основі тексту, карт та ілюстрацій складіть розповіді про кожного з них і представте класу

Історична довідка

Олег - Згідно зі свідченням Нестора у 862 році влада на Русі перейшла до рук варязького князя Рюрика і сталося це у Новгороді. Рюрик мав сина Ігоря, йому і повинна була перейти князівська влада після смерті Рюрика. Але влада дісталась Олегу. "Повість временних літ" вперше згадує про Олега під 879 роком, але дату цю слід вважати умовною, як і майже всі дати до XI століття, коли почалося літописання. "Помер Рюрик і, передавши княжіння своє Олегові, своєму родичеві, віддав йому на руки сина Ігоря, бо був той ще дуже малий" - ось як повідомляє Нестор про початок Олегового княжіння.

Мав велику дружину. Оволодів Смоленськом і Любечем (882), убив київських князів Аскольда і Діра (882), пізніше підкорив древлян, сіверян, радимичів. Після вдалого походу на Константинополь 907 року, уклав із Візантією вигідний для Русі договір.

Ігор–великий князь київський. Повість временних літ називає Ігоря сином Рюрика І, що є однією з підвалин норманської теорії виникнення східнослов'янської державності. Є такі версії, що він таки був сином Рюрика, або одним з воєвод Олега, або нащадком Аскольда, або просто чоловіком Ольги, яка у свою чергу була спадкоємницею князів-києвичів. Заступивши на княжий стіл, князь Ігор продовжив політику свого попередника, в якій княжому флоту відводилася чи не головна військово-дипломатична місія.

Морські походи князя Ігоря мали широкий міжнародний резонанс, про них писали його сучасники — візантійські хроністи Симеон Логофет, Григорій і Ліудкранд та арабський хроніст Масуді. За їхніми розповідями 941 року князь Ігор розпочав війну з Візантією. Причини цієї війни залишилися невідомими. Найімовірнішою вважають версію, що Візантія знову почала обмежувати Русь в торгівлі та намагалася колонізувати Чорноморське узбережжя русів.

Достовірно відомі походи Ігоря на Константинополь (Царгород) у 941 та 943 роках.

У 944 році між Києвом і Царгородом було досягнуто згоди і укладено союзну і торговельну угоду, та вже з більшими обмеженнями для Русі ніж це було обумовлено при Олегові. Русь зобов'язувалася допомагати імператорові військами та не посягати більше на його володіння у Криму.

Другий похід на Візантію, у якому окрім полян взяли участь загони варязьких найманців, печенігів, словен, кривичів, тиверців тощо,

завершився укладанням вигіднішої угоди з Візантією, яка значно розширила торговельні можливості слов'ян у Візантії.

В останні роки князювання Ігор І вів війну з деревлянами. Причиною невдоволення деревлян владою князя була велика данина, яку збирав із них Ігор за допомогою варягів.

Дань у древлянській землі Ігор відступив зразу своєму воєводі Свенельдові. Країна була багата і воєвода мав з неї великі доходи. Але тоді дружина самого Ігоря почала нарікати, що їй так добре не діється: «Свенельдові вояки приоділися у зброю і одяги, а ми голі! Ходи, княже, з нами по дань, і ти добудеш, і ми». Ігор рішився збільшити дань деревлянам і пішов з дружиною на древлянську землю. Почалися звичайні «примушування», — силою взяли Ігореві вояки те, що хотіли.

Коли вже верталися, Ігор роздумався і сказав дружині: «Ідіть з даниною до дому, а я вернуся і ще походжу». Думав іще більше для себе зібрати. Як деревляни дізналися, що він вертається, сказали: «Як внадиться вовк між вівці, то повиносить усе стадо, поки його не уб'ють. Так буде і з нами, як його не вб'ємо, то нас вигубить». І під городом Іскоростенем зробили засідку й убили Ігоря разом з його товаришами. Візантійський хроніст другої половини X ст. Лев Диякон змалював докладнішу картину розправи над Ігорем. Що прив’язали його до стовбурів двох нагнутих дерев відпустили й дерева роздерли його тіло на дві частини. Існують по суті й перекази про це. Літопис подає смерть Ігоря на 945 р.

Ольга - велика княгиня Київська, дружина і мудра помічниця великого князя Київського Ігоря. Постать цієї державної жінки є однією з найцікавіших загадок нашої середньовічної історії.

Загадкове вже саме її походження, овіяне численними легендами і переказами. "Повість минулих літ" оповідає, що 903 р. зі Пскова молодому князю Ігореві привели дружину Ольгу. За однією церковною

легендою, **Ольга** - дочка простого перевізника, за іншою - дочка боярина; деякі джерела оповідають про її князівське походження зі Пскова, або ж про болгарське походження. В останні роки виникла ще одна гіпотеза стосовно норманського королівського коріння Ольги.

Багато таємниць, які зараз намагається розв'язати історична наука, пов'язані з родиною Ольги. Можливо, вона була близькою родичкою і навіть онукою знаменитого царя Болгарії Симеона.

Прославилася княгиня Ольга мудрістю, рішучістю й мужністю, вона була грізною для ворогів, але любимою за милостивість, благочестя, праведність і доброту серед простого люду.

За життя Ігоря Ольга користувалася великою повагою: отримала в управу Вишгород, значне місто біля Києва; у посольстві до Греції поруч Ігорового посла був також і посол Ольги.

Невдовзі в Ігоря і в блаженної княгині Ольги народився син Святослав - у майбутньому батько святого і рівноапостольного князя Володимира.

Роки правління Ігоря на великокнязівському престолі відзначалися благополуччям: багатство стікалося до нього з усіх усюд - і як дарунки, і як податки.

Та все-таки смерть підстерігала князя. Скориставшись мирною перервою після тривалих військових походів, Ігор вирішив об'їхати свої володіння й зібрати данину. Приступивши до древлян, він пригадав, що ці племена спочатку не визнавали його правління, аж поки не були підкорені знову. За це Ігор подвоїв для них подать, чим дуже засмутив їх, прирікши на неймовірну скруту. Порадившись, древляни вирішили розправитися з ненависним князем.

Древляни мали й інший зухвалий задум. Вони хотіли взяти княгиню Ольгу за дружину своєму князю Малу, а наслідника, малолітнього Святослава, умертвити. З цією метою спорядили дванадцять

найдостойніших мужів, аби ті умовили блаженну Ольгу пристати на їхню пропозицію.

Княгиня Ольга, тамуючи своє горе й скорботу за чоловіком, прийняла посольство з удаваною радістю, вислуховуючи хвалебні слова про себе та древлянського правителя, який хотів узяти її за дружину. Пообіцявши погодитися вийти заміж за Мала, Ольга запросила гостей на бенкет, влаштований на їхню честь, і відправила їх на нічліг. Лише одну умову вона їм поставила: щоб з'явилися до неї так, як і прибули у Київ, - на човнах.

А своїм слугам Ольга наказала викопати глибоку яму серед подвір'я заміського палацу, де наступного дня мала прийняти посольство.

Вранці княгиня послала своїх мужів закликати сватів на бенкет. Посадивши їх у маленькі човни по одному, кияни понесли їх до княгині. Ольга, спостерігаючи за процесією зі своїх покоїв, наказала поскидати древлян до глибокої ями й засипати землею.

Зробивши це, княгиня послала свого гінця до древлян з умовою: вона готова прийняти пропозицію Мала, якщо делегація буде ще численнішою та повноважнішою за попередню.

Древляни поспішили спорядити цього разу п'ятдесят знатних чоловіків. Коли ті прийшли до Ольги, вона запропонувала їм з дороги помитися. Коли гості зайшли до лазні, двері було замкнено, а довкола розкладено солому й хмиз. Лазня спалахнула, поховавши у полум'ї древлянських старійшин з їхніми слугами.

І знову Ольга посилає гінця до своїх ворогів. Вона просить приготувати мед та всяке питво й їжу на тому місці, де було вбито Ігоря. Прибувши до них, сповіщає про свій намір спочатку відбути тризну за своїм покійним чоловіком, а вже потім - прийняти шлюб із Малом.

Древляни на радощах зробили усе так, як того хотіла Ольга. Княгиня вирушила у похід з великим військом, мов збиралася не на весілля, а на війну.

Місцеві жителі вийшли назустріч у святковому одязі, готові слугувати майбутній повелительці. На запитання древлян про своїх послів Ольга відповідала, що вони їдуть іншою дорогою з її посагом.

Відбувши поминальний обряд за Ігорем, княгиня повеліла насипати на могилі величезний курган. А потім, перевдягнувшись у світле вбрання, Ольга наказала розпочинати бенкет. Коли древляни перепилися, вона наказала своїм воїнам розправитися з ворогами. У такий спосіб помстилася княгиня за смерть свого коханого чоловіка.

І почала Ольга княжити на своїй землі уже не як жінка, а як сильний, розумний і вольовий муж.

Літописець називає Ольгу "наймудрішою з усіх людей". Це була справді визначна індивідуальність. Вже саме те, що по смерті Ігоря вона стала владувати, свідчить, що княгиня була непересічною жінкою. В ті часи, коли головним вважалися фізична сила, відвага, рішучість, нелегко було жінці утриматися на престолі. Дикі й свавільні варяги не стерпіли б м'якої жіночої руки.

Ольга втрималась при владі, упродовж років правила без супротиву, все це є свідоцтвом, що вона відзначалася справді великим державним хистом. її дипломатична діяльність, подорож до Царгорода, переговори з римським цісарем Оттоном, врешті перехід на християнство - це докази, що вона була правителькою найвищої міри.

Ольга померла 11 липня 969 року, проживши у християнстві 15 літ. Перше місце її поховання невідоме. Проте знаємо, що князь Володимир, який хрестив Русь, переніс її останки до Десятинної церкви св. Богородиці й поховав у кам'яному саркофазі. Церкву було зруйновано 1240 р.

татаро-монголами. Знайдена археологами шиферна гробниця княгині Ольги - справжній витвір середньовічного мистецтва - зберігається нині в Софійському Соборі.

Святослав Ігорович (*бл. 935 — березень 972) — руський князь, державний діяч, політик і військовик з династії Рюриковичів. Великий князь Київський, правитель Русі (945, самостійно з 964–972). Син князя Ігоря і його дружини, княгині Ольги. Батько Володимира Великого, дід Ярослава Мудрого. Проводив активну зовнішню політику, значно розширивши територію держави. Підкорив волзьких болгар, аланів, радимичів, в'ятичів. Спричинив занепад Хазарського каганату та Першого Болгарського царства. Залишався язичником протягом усього життя.

У 964 — 966 роках дружини Святослава воюють на Оці і середній Волзі, підкорюють в'ятичів і завдають фатального удару колись могутньому Хазарському каганату. Святослав взяв штурмом і його столицю Саркел, яка знаходилася на перешийку Дона з Волгою. Слідом княжий десант направився в землі ясів і касогів.

У 964 році князь Святослав Ігоревич здійснив свій перший похід на землі слов'янського племені в'ятичів, які платили данину хозарам. В'ятичі заселяли лісисте межиріччя Оки і Волги. Пробувши в них усю зиму, Святослав домігся свого: вони перестали платити данину хозарам і підкорилися Києву.

Навесні наступного 965 року Святослав відправив хозарському кагану своє знамените історичне послання: «Іду на ви» (тобто «я йду на вас»). Пройшовши по ріці Оці на Волгу, а потім рухаючись донизу по великій ріці, через землі волзьких болгарів — данників хозар, — Святослав вступив у володіння Хозарського каганату.

У 967 році Святослав І рушив до берегів Дунаю. Військо русів було переважно піше, у далекий похід воно виступило на лодійній флотилії, що

йшла Дніпром, а потім поблизу морських берегів. Своєї кінноти у князя було мало, але зате велику кінноту мали в своєму розпорядженні союзники — печеніги й угорські вожді. Чисельність війська Святослава під час його першого болгарського походу оцінюється у десять тисяч воїнів.

Човни без перешкод увійшли в гирло Дунаю і стали підніматися вгору за течією річки. Поява війська Святослава була несподіваною для болгар. Русини зійшли на дунайський берег поблизу Переяславця. Перша ж битва з болгарським царським військом принесла перемогу руській зброї.

У Візантії швидко усвідомили свою помилку. Святослав влаштувався в місті Переяславці. За його виразом, там, у Переяславці на Дунаї, була «середина» його землі. Це місто повинно було стати столицею величезної слов'янської держави.

У сучасника Святослава арабського географа ібн-Хаукаля, є розповідь, що руси після розгрому Хозарського каганату здійснили великий похід до Візантії, а потім через Середземне море до іспанської Андалузії. Правда, хроніст не пояснює, військовий був це похід чи торговий; проте сама можливість такого походу свідчить про достатньо високий рівень розвитку вітчизняного флоту в державі князя Святослава.

У той час у Києві знаходилася старіюча княгиня Ольга, яка правила Руссю за сина, і троє синів Святослава. Навесні печеніги обложили Київ (це був перший набіг степових кочовиків на Київ) і стали спустошувати його околиці. Обложеним вдалося послати звістку про це у Переяславець.

Князь Святослав, здавалося, зробив неможливе. Він швидко зібрав своє військо, що стояло гарнізонами по болгарських фортецях, і стрімко рушив по Дунаю, Чорномор'ю і Дніпру до Києва. Печеніги не чекали такої швидкої появи київського князя на Русі — імператорські посланці запевняли їх у неможливості цього. Небезпека для печенігів була ще й у

тому, що князь Святослав чудово знав тактику своїх нещодавніх союзників. Військо Святослава з тріумфом увійшло в Київ.

Навесні 972 року князь разом з воїнами, які залишилися живими після зимівлі знову рушив вгору Дніпром. Воєводу Свенельда з обозами і кінними дружинами він так і не дочекався. На дніпровських порогах Святослава вже чекали печеніги на чолі зі своїм князем Курею. Подробиці останнього бою Святослава Ігоревича історії невідомі: біля порогів разом з ним загинули всі його дружинники. Існує легенда, що Кура з його черепа зробив святковий кубок з якого частував найшановніших гостей. Місце, де вбито князя Святослава є поблизу села у Надпоріжжі Микільське-на-Дніпрі.

Володимир утвердився у Києві 980 р., вже маючи чималий досвід державного діяча. Із розповідей літописця довідуємося, що княжити він почав у Новгороді, з якого, одначе, був вигнаний старшим братом Ярополком.

Позбавлений володінь, Володимир кілька років поневірявся на чужині. Роки вигнання не були для нього бездіяльними, бо повернувся на Русь Володимир із загонами варягів. За їхньої підтримки він не лише відвоював Новгород, а й заволодів землями старших братів, прихопивши, крім того, й Полоцьк.

Легендарними подробицями прикрасив літописець розповідь про те, як Володимир торував шлях до великокнязівського столу.

Багато випробувань довелося подолати Володимирові, аж поки він, за висловом літописця, «став княжити у Києві один».

Щодо територіальних придбань Володимира впадає в око відчутне відсунення кордонів Київської держави в західному напрямку.

У 981 році Володимир заволодів містами: Перемишль, Волинь, Червень і Белз.

До Володимирових володінь увійшло й Закарпаття.

Через північні території київський князь мав вихід до Балтійського моря.

Не слабнув при тому інтерес Володимира й до південного напрямку, адже Візантійська імперія лишалася наймогутнішою державою, а східний кочовий світ був настільки близьким, що нехтувати ним означало свідомо наражатися на небезпеку спустошення.

Ці обставини спонукали київського князя зміцнити свої позиції на Таманському півострові – у Тмутараканській землі, що її приєднав був до Київської держави князь Святослав.

На об'єднаних Володимиром землях мешкали різні племена й народи. Усі вони дотримувалися своїх споконвічних звичаїв і традицій, вірили у своїх богів, які здебільшого були різними навіть у споріднених племен, різнилися мовою, побутом, а найвіддаленіші – й способом життя.

За таких умов територіальна єдність держави, підтримувана лише силою зброї, була доволі примарною. Щоби виплекати могутню імперію – а саме такий намір мав Володимир, – він мусив поклопотатися про ідеологічне обґрунтування свого володарювання.

Князеві Володимиру випало жити за часів, коли великого поширення набувало християнство.

Тож не дивно, що з-поміж русичів багато було християн. Як християнку знаємо княгиню Ольгу – Володимирову бабусю.

Джерела до наших днів зберегли легенди про те, як сам Володимир зважено і прискіпливо вибирав нову віру для себе та своєї держави.

Попервах він буцімто взагалі спробував обійтися без нововведень і заходився реформувати язичництво.

Впровадження християнства літописець пов’язав із походом Володимира на грецьке місто Херсонес (Корсунь) у Криму, що належало тоді до візантійських володінь.

Змусивши мешканців міста відчинити браму, Володимир звернувся до володарів Візантії з вимогою віддати йому за дружину їхню сестру.

Шлюбові перешкоджало язичництво київського князя. Охрестившись у Херсонесі та одружившись із Анною – так звали візантійську принцесу, Володимир повернувся до Києва.

Зі собою київський князь привіз корсунське духівництво, книги, ікони, хрести, мощі папи Римського св. Климентія.

Потому він вдався до рішучих заходів для охрещення киян. Великий князь розіслав по місту гінців із розпорядженням наступного дня прибути до Дніпра.

Більшість киян разом із дітьми прийшли до річки та увійшли у воду. У присутності Володимира священики їх охрестили.

Навернення до християнства киян започаткувало хрещення всієї країни. Смерть Володимира Великого зруйнувала усталений у державі лад, чотири роки країну лихоманило, розгорілися між князівські усобиці за владу в Києві, під час яких наклали головою четверо з Володимирових синів, а переможцем судилося стати Ярославові.

ЯРОСЛАВ МУДРИЙ (бл. 978 – 1054 рр.) – великий князь київський (1019 – 1954 рр.). Син Володимира Святославича і полоцької княжни Рогніди Рогволодівни. Князеві Ярославу Мудрому пощастило, запевняють дослідники, значно більше, ніж усім його попередникам і навіть багатьом наступникам. Він прожив довге життя і помер у зеніті слави й могутності. До наших днів зберігся мармуровий саркофаг із його останками, дослідивши які, вчені не лише відновили зовнішність князя, а й встановили, на які хвороби той страждав. Про життя Ярослава та його

родини сповіщають не самі тільки руські літописи, а й численні чужоземні джерела. На стінах Софійського собору в Києві – храму, спорудженого Ярославом Мудрим, збереглися фрагменти найдавніших зображень, з-поміж яких є кілька із самим Ярославом та його сім'єю. Провівши чимало походів і битв, виборовши у протистоянні з братами право на володарювання у Києві, Ярослав уникнув звинувачень у жорстокості й підступності, а залишився у пам'яті нащадків миролюбним, розважливим і тихим князем, який до книжок виявляв завзяття, часто читаючи їх і вдень, і вночі, за що й був пошанований іменням Мудрий.

Усю вину за криваву усобицю між Володимировичами руські писемні пам'ятки покладають на Святополка – старшого з живих на той момент синів Володимира. Саме Святополк по смерті батька 1015 р. утвердився у Києві.

Першими жертвами підступного задуму стали наймолодші Володимировичі – Борис та Гліб. Трохи згодом їхню долю розділив ще й Святослав.

Безневинно пролита кров поквапила Ярослава до дії. Дізнавши у Новгороді звістку про батькову смерть та беззаконня Святополка, він наказав дружинникам лаштуватися до походу.

Перше збройне протистояння Ярослава зі Святополком відбулося, як припускають дослідники, на початку зими 1015 р. під Любечем. Жорстока битва закінчилася цілковитою поразкою війська Святополка.

Переможений князь відступив із поля бою, тож Ярослав безперешкодно увійшов до Києва.

Про Київ часів Ярослава Мудрого казали, що він був окрасою Русі й суперником самого Константинополя.

Площа «міста Ярослава» порівняно із дитинцем за Володимира зросла у сім разів. Іще вищими та потужнішими стали мури й вал.

Окрасою Києва були Золоті Ворота – парадний в'їзд до міста – із надбрамною церквою Благовіщення, Софійський собор, храм святого Георгія, споруджений на честь небесного покровителя київського князя [церковне ім'я Ярослава – Георгій (Юрій)] та церква святої Ірини.

Справжньою перлиною давньоруської архітектури, найвеличнішою спорудою Києва часів Ярослава Мудрого став собор святої Софії.

Це була велика, увінчана 13-ма банями кам'яна церква, оточена з трьох боків двома рядами відкритих галерей.

Зі заходу до собору було прибудовано дві башти із широкими гвинтовими сходами на церковні хори.

Та ще більше, ніж зовнішня грандіозність, приголомшувало внутрішнє оздоблення храму. Найбільш вражали настінні зображення – фрески та мозаїки, з-поміж яких багато було присвячено засновникові храму – князеві Ярославу Мудрому.

Ярослав Мудрий всіляко сприяв утвердженню й поширенню в руських землях християнського віровчення.

Він не лише опікувався будівництвом церков, а й підтримував авторитетом князівської влади ще не міцну церковну організацію.

Так, за сприяння Ярослава Мудрого року 1051 було обрано першого митрополита з русичів – ним став Іларіон.

У 1051 році, сповіщав літописець, ченцем Антонієм було започатковано Печерський монастир – у недалекому майбутньому провідний осередок церковного й культурно-освітнього життя.

Нестор Літописець про хрещення Київської Русі

Володимир послав посланців по всьому місту, наказуючи: «Хто не прийде завтра до річки, — чи багатий він, чи вбогий, старець чи невільник, — той стане противний мені». Вийшов Князь Володимир зі священиками на Дніпро. Було там людей без ліку. Увійшли усі у воду і

стояли там по груди, малі ж діти біля берега, дехто тримав немовлят на руках. Священики проголошували молитви.

Працюючи з картою «Київська Русь у X -X I ст.» на с. 8 6-87 , порівняйте кордони Київської Русі наприкінці X та у середині XI століть.

Працюючи з картою «Київська Русь у X -X I ст.» на с. 8 6-87 , порівняйте кордони Київської Русі наприкінці X та у середині XI століть.

V. Закріплення знань учнів

Бесіда

1. Про яку державу йшлося на уроці?
2. Хто очолював цю державу? Дайте визначення поняття князь.
3. Яких князів ви знаєте?
4. Поставте картки з іменами князів у хронологічній послідовності їх перебування при владі.
5. Хто започаткував династію Рюриковичів?
6. Хто з Київських князів відзначався найбільшою войовничістю?
7. Що ви знаєте про діяльність Володимира Великого та Ярослава Мудрого?

VI. Домашнє завдання

3. Опрацювати § 13
4. Письмово: під якими іменами київські князі увійшли в історію? Поясніть на прикладах, використовуючи такі речення: «Князя ... назвали ... тому, що .... Я вважаю це справедливим (несправедливим)

Додатки до уроку

Перші Київські князі

Тема: Як українське козацтво прославилось у битвах і походах

Мета:

дати характеристику козацькому періоду в історії України;

формувати в учнів знання про причини виникнення українського козацтва, козацькі звичаї, походи козаків, козацьких гетьманів;

розвивати навички роботи з текстовими джерелами інформації;

сприяти національно-патріотичному вихованню учнів.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: комбінований;

Поняття та терміни: Річ Посполита, козак, гетьман, Січ.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- установлювати хронологічну тривалість і послідовність зазначених подій та явищ, співвідносити подію, історичне явище і століття;
- знаходити на карті території, пов'язані із зазначеними подіями та діяльністю людей;
- розповідати про історичну подію чи явище, історичних діячів на основі тексту підручника;
- описувати життя та побут козаків;
- давати характеристику діяльності гетьманів

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

III. Мотивація навчальної діяльності

Що для вас означає словосполучення «козацька Україна»? Як ви розумієте вислів «Ми козацького роду»?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Хто такі українські козаки

Знайдіть на карті українських земель першої половини XVI століття Дике поле і зробіть припущення, чому воно так називається. Хто проживав тоді у причорноморських степах? Які міста розташовані найпівденніше на степовій території?

Прочитайте опис сучасного українського історика Наталії Яковенко про місцевість, де мешкали козаки. Чому, на думку науковця, там, де проживали козаки, був рай, створений лише для сміливців?

Старезні дубові гаї в гирлах дніпровських допливів, незаймані бджолині рої, безмірні запаси риби й дичини, дика, по-південному розкішна краса витворювали з цих місць райську оазу. Її створив Бог для сміливців, які зможуть дістатися сюди, подолавши степ і пороги. Саме з цим закутком обітованої землі, висунутої вглиб Поля, пов'язане утвердження на історичній арені козаків.

Що зображено на картині Опанаса Сластіона? Який настрій у героїв картини? Що у тексті Н. Яковенко та в карті зі с. 93 допомогло вам зробити такі висновки?

Шлях українського козацтва в історичне безсмертя починався у безкрайніх причорноморських степах, куди українці змушені були тікати від кріпосного права і пригноблення польських панів. У другій половині

XV — на початку XVI століть поселення селян-втікачів простягалися цілою смугою від середньої течії Дніпра майже до Дністра.

Цих людей стали називати козаками – словом тюркського походження, що означає – "вільна людина" і "шукач пригод".

Вперше українське козацтво згадується в хроніці за 1474 рік. А одним з перших провідників козацьких загонів був князь Богдан Глинський. 1 серпня 1492-го року під його проводом запорожці здійснили похід у Дніпровський лиман. Того ж року Глинський зі своїм козацьким загоном захопив під Тягинею кримсько-татарський корабель і визволив українців, проданих у рабство.

Згодом у степу стали виникати укріплені табори з невеликими військовими загонами. Це були перші січі. Тоді ж місцеві магнати і старости почали співпрацювати з козаками для захисту своїх кордонів.

Найвідомішою постаттю, яка взялася організувати козаків, був князь Дмитро Байда Вишневецький. У його сповненому легендами житті складно розділити правду і вимисел. Проте точно відомо, що у 1553 році Вишневецький зібрав розрізнені козацькі угруповання і збудував на острові Мала Хортиця фортецю, яка мала стати захисним кордоном від татар. Цю подію вважають початком Запорозької Січі, до якої з часом стали приєднуватися сусідні козацькі загони. Трохи згодом Дмитро Вишневецький зі своїми воїнами організував кілька походів на Крим і навіть наважився напасти на турків.

Більшість своїх атакуючих дій козаки здійснювали на морі. Для цього будували флотилії з кількох десятків чайок. Це були довгі, вузькі та неглибокі човни, в кожному з яких могли перебувати близько 60 осіб. Висаджуючи десанти, козаки відважно атакували татарські й турецькі укріплення на чорноморському узбережжі.

Як козаки намагалися зробити Січ неприступною? Яке значення

мали для козаків кораблі?

2. За що воювали козаки у XVI-XVII століттях

Складання історичного портрета

Використовуючи пам'ятку «Характеристика історичного діяча» складіть розповідь про Б. Хмельницького за опорними словами.

1) Б. Хмельницький (1595–1657);

2) народився в сім'ї дрібного землевласника;

3) місцева школа, єзуїтський колегіум;

4) знав багато мов;

5) мудрий, відважний, рішучий;

6) брав участь у військових походах козаків;

7) гетьман козацький.

Хмельницький Богдан (Федір) Зіновій Михайлович (бл. 1595 – 6 серпня 1657, Чигирин) - український державний діяч, полководець, дипломат. Гетьман України з 1648 р. Очолив повстання, яке поклало початок визвольній війні українського народу. Засновник української козацької держави, організатор її адміністративного управління.

Богдан Хмельницький Походив з українців дрібношляхетського роду.

Народився Богдан Хмельницький під Чигирином, над річкою Тясмин, у хуторі Суботів. Батька Богдана звали Михайлом. Він з молодості служив при дворі заможного польського пана воєводи Даниловича, що держав великі староства на Україні: Корсунське й Чигиринське. Староства – то були великі коронні маєтки, часом завбільшки з повіт або й більші. Король давав їх у державу великим панам: вони брали на себе з них доходи, а четверту частину з того давали на військо.

Отак і ріс Богдан, серед такого життя бурхливого та небезпечного. Та Михайло, батько його, не хотів залишити сина без науки. Підучивши його дома, батько послав його в Галичину до єзуїтської колегії (тобто гімназії, як би сказали у наш час) – утримували її ченці польські, єзуїти, вчили добре латинської мови, бо тоді нею велося урядове та судове діловодство. Богдан старанно вчився, набирався науки. Майже 5 років провчився Богдан, він опанував кілька мов, знайшов друзів, серед яких був і майбутній київський митрополит, визначний церковний та культурний діяч Петро Могила. Але, все ж , тягло його на батьківщину. І тому не схотів він лишатися в тих дальніх та безпечніших сторонах: іти служити до суду або при дворі великого пана, а повернувся назад на Дніпро. Пішов на Запоріжжя, на Січ, бо там найкраще можна було навчитися військовій справі, стати досвідченим військовослужбовцем, відважним начальником. А в ті часи в Україні ще ніхто не мав слави та поваги, як досвідчений та дотепний вояка, сторож границь української держави та спокою людей.

Богдан Хмельницький з юнацьких літ пройшов школу козацтва у Запорізькій Січі і вийшов на боротьбу за Україну та її народ. Коли Богдан повернувся на Україну він пішов служити у кінну сотню свого батька і разом з ним у 1620 році брав участь у битві під Цецорою проти турецьких військ. У цій битві героїчною смертю погиб Михайло Хмельницький, а Богдан потрапив у турецький полон. У 1622 році вірні козаки, побратими Михайла Хмельницького, викупили Богдана з неволі. Він повернувся додому і пішов на козацьку службу в Чигиринський полк.

У грудні 1647 року Богдан подався на Запоріжжя. Тут 19 квітня 1648 року був обраний козацькою радою гетьманом. Звідси звернувся він до всіх знедолених виступити на боротьбу з панами. На його заклик з усієї України почали сходитися невдоволені та бідні люди. Вже 22 квітня 1648

року він виступив за свободу України. Перед цим кроком Хмельницький, як дипломат заручився підтримкою кримського хана, який пообіцяв йому допомогу. З того часу татари були союзниками Богдана Хмельницького на протязі усієї визвольної війни. Це було розумне рішення з боку Хмельницького, бо й татари були непевні та зрадливі, але не стали союзниками інших ворогів та не вдарили у спину. Та вже на початку травня повстанське військо під проводом Богдана Хмельницького під Жовтими Водами і Корсунем розгромили армії Потоцького та Калиновського. І це були тільки перші перемоги у визвольній війні. Перемоги були свідченням полководчого таланту Богдана Хмельницького.

Життя Богданове було бурхливе, тяжке й нестерпне. Похід на Галичину літом 1656 року став останнім походом старого гетьмана, потім він став все більше упадати на силах і здоров'ї. Навесні 1656 року Богдан Хмельницький тяжко захворів. Він рідко вставав з ліжка і тільки часом міг приймати сторонніх людей у себе. Та Богдан тішився однією думкою, що передає булаву свою гетьманську до рук сина Юрасика. Та говорив, що до булави треба й голови. Він пильно наставляв сина на гетьманську справу.

Відтоді хвороба його не відпускала. У першій половині 1657 року вона загострилася і набрала небезпечного характеру. 27 липня (6 серпня за новим стилем) гетьман помер у Чигирині.

Ховали його в церкві св. Іллі в Суботові. Але костей Хмельницького там зараз нема, бо кілька літ по тому предводитель поляків Степан Чернецький наказав викинути кості Богдана на глум та наругу. Та не здобув цим слави ні собі, ні своїй дружині, бо глумився над кістками чоловіка, якого не міг перемогти живим.

Пам'ять про Богдана зосталася на віки живою і дорогою для козацького війська, і нащадків усього народу українського. Народ не забув

того добра, що хотів для України славний гетьман. Він оспівав Богданові діла в піснях і думах, як ні одного з гетьманів.

3. **Як ми вшановуємо пам'ять про українське козацтво**

Скориставшись наведеними джерелами с. 97 розкажіть, як у народній пам'яті вшановується історія українського козацтва.

V. Закріплення знань учнів.

1. На якій території виникло українське козацтво?
2. Чим займалися козаки?
3. У яких походах брало участь козацьке військо під керівництвом гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного?
4. Яку війну очолив Богдан Хмельницький? Коли вона відбувалася?
5. З чим пов'язане розташування козацьких фортець — Січей — саме нижче дніпровських порогів?
6. Чому і як ми сьогодні вшановуємо пам'ять про козацтво?

VI. Домашнє завдання

5. Опрацювати § 14.
6. Письмово: Напишіть своєму уявному закордонному однолітку листа з розповіддю про українське козацтво та ваше ставлення до нього.

Тема: Якими були місто і село в Україні у XVII – XVIII століттях

Мета:

порівняти та схарактеризувати життя в українських селах та містах, ознайомитись з побутом і заняттями селян і міщан;

удосконалити навички роботи з текстовими джерелами інформації;

вчити учнів порівнювати історичні явища, висловлювати особисту точку зору, систематизувати отриману інформацію;

сприяти виробленню в учнів зацікавленості життям українців в минулому.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: комбінований;

Поняття та терміни: село, місто.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- порівнювати життя в українських селах і містах у XVIII ст.;
- розповідати про життя та заняття мешканців міст та сіл;
- працювати з текстом підручника, виокремлювати в тексті головне й другорядне, розробляти запитання щодо побуту українських селян;
- висловлювати особисте ставлення до історичних подій та явищ.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

Завдання

Прокоментуйте українські народні прислів'я. Які особливості життя українського села чи міста в них відображено?

1. Без грошей до міста, без солі до дому.
2. У місті, як у тісті, а без грошей нема що їсти.
3. До міста по гроші, а на село по розум.
4. По місті ходячи, рота не роззявляй.
5. Кожне сільце має своє слівце.

III. Мотивація навчальної діяльності

Як ви розумієте заклик «У кожне місто завітати, у кожнім побувать селі»?

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Яка відмінність між містом і селом

Учні опрацьовують матеріал підручника та заповнюють таблицю «Життя у місті та селі»

Місто	**Село**
Міста виникли з появою ремесла і потребою у торгівлі. Давні міста світу мали певні властивості: щільність забудови, наявність головної площі та вулиць, замощених бруківкою. Оця давня традиція — мостити вулиці каменем — залишилася в основі українського слова «місто». Тому жителів міст називали міщанами, або городянами. Ними ставали ремісники, купці та люди, що виконували певні послуги, наприклад, візники, вантажники, цирульники (перукарі), домашні слуги, і зрозуміло, правителі та інші знатні люди.	Село — це невелике поселення, більшість мешканців якого займається землеробством і домашнім тваринництвом. Сільська хата була окремою будівлею і стояла посередині садиби, яка зазвичай обгороджувалася плетеним тином чи дерев'яним парканом. Біля хати розміщувалися господарчі будівлі: комори, стодоли, клуні, в яких селяни тримали знаряддя праці, запаси зерна чи інші продукти, домашніх тварин тощо. До селянської садиби належали город та садок. Навколо села розташовувалися поля, праця на яких годувала не лише самих селян, а й мешканців міст.

Знайдіть на картинах художників с.101 відмінності між містом і селом. Порівняйте свої враження з інформацією з тексту. Яким чином ці відмінності впливають на життя городян і селян?

2. Як жили і чим займалися мешканці українських сіл

а) Учні опрацьовують текст підручника та виконують завдання:

Опишіть, як жили і чим займались українські селяни у XVII-XVIII століттях.

б) Що таке ярмарок? Чим ярмарки приваблювали селян згідно з описом українського історика Дмитра Яворницького? (с. 102)

в) Роздивіться зображення селянського помешкання на картині с.103 відомого українського художника Миколи Пимоненка та порівняйте його з описом, поданим нижче. Що спільного у зображенні та тексті?

г) Що можуть нам розповісти про побут селян подані нижче зображення с.104?

3. Яким був спосіб життя людей в українських поселеннях?

а) Читаючи текст, з'ясуйте, що спільного і відмінного у згадуваних містах. Знайдіть міста, про які йдеться, на карті України.

б) Про які явища у житті городян у XVII—XVIII століттях свідчать назви, подані у переліку? Знайдіть на карті згадані міста.

V. Закріплення знань учнів.

1. На основі тексту підручника заповніть пропуски у реченнях: «Селом називали ... Поселення ставало містом, коли навколо нього будували ...»

2. Які зміни відбулися у землеробстві у XVIII столітті?

3. Які міста були засновані у XVIII столітті?

4. Що нового з'явилося в українських містах у XVIII столітті?

5. Як ви розумієте вислів: «Населення міст було «строкатим», багатомовним і різнокультурним»?

6. На основі уривку з сучасного краєзнавчого дослідження «Історія Миколаєва» про заснування цього міста поясніть, чому населення міст було дуже різноманітним.

Першими жителями міста стали [...] матроси і майстрові, які будували кораблі і Адміралтейство. Їх тисячами пішки приганяли в місто з центральної Росії. Кого тільки тут не було! Наприклад, з Галича і Костроми прибули теслі, числом більше тисячі... Переводили до Миколаєва [...] селян з центральної України і Білорусії. До них додавалися всілякі «безпачпортні» волоцюги, селяни-втікачі і солдати, [...] взагалі всі, хто бажав оселитися в місті, отримували таке право.

VI. Домашнє завдання

7. Опрацювати § 15

8. Письмово: За допомогою ключових слів *ратуша, фруктові садки, глиняна хата, кам'яні будинки, ярмарок, купці, ремісники, селянське господарство, фабрика* складіть розповідь про життя в селі чи у місті.

Тема: Як відкриття Харківського університету сприяло розвитку української культури

Мета:

на прикладі діяльності викладачів та випускників Харківського університету схарактеризувати його вплив на українську культуру та освіту;

розвинути навички роботи з джерелами інформації, вміння давати характеристику діяльності історичного діяча;

викликати зацікавленість учнів до історичних подій тогочасного періоду.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: комбінований;

Поняття та терміни: університет.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- установлювати хронологічну тривалість і послідовність зазначених подій та явищ, співвідносити подію, історичне явище і століття;
- знаходити на карті території, пов’язані із зазначеними подіями та діяльністю людей;
- розповідати про історичну подію чи явище, історичних діячів на основі тексту підручника;
- виокремлювати в тексті головне й другорядне, складати простий план тексту підручника, зокрема у формі запитань;
- складати запитання щодо перебігу історичної події; висловлювати своє ставлення до історичних подій, явищ і діячів, що пропонують для вивчення.

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

ІІ. Актуалізація опорних знань

Як ви розумієте поняття «освіта»? Які споріднені слова ви можете назвати?

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Харківський національний університет — один із найстаріших університетів Східної Європи. Його було засновано у листопаді 1804 року. Урочисте відкриття університету відбулося 29 січня 1805 року. Університет вписав багато яскравих сторінок в історію українського національного відродження XIX–XX ст., створив умови для перетворення Харкова на провідний науковий і культурний центр, освітянську столицю України.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Що таке університет

а) Поставте однокласникам одне-два запитання кожного абзацу тексту.

Університет (з латинської — «сукупність, спільнота») — вищий навчальний заклад, до спільноти якого належать студенти та викладачі.

б) На основі зображень С. 109 опишіть, як виглядали студенти та як відбувалося навчання.

2. Завдяки кому розпочалася діяльність Харківського університету.

а) Учні опрацьовують текст підручника та складають план до тексту.

б)Розгляньте меморіальну дошку, що розміщена на стіні Харківського університету. Наведіть два-три міркування на користь присвоєння Харківському університету імені Василя Назаровича Каразіна.

Дозвіл на відкриття в Україні модерного європейського університету дістав Василь Каразин, що був у добрих відносинах з імператором

Олександром І. Розробляючи у Петербурзі план для створення міністерства освіти (до речі, перше на той час у світі!), Каразин в особистій розмові з молодим імператором навесні 1802 р. дістав від нього згоду на ідею створення університету в Харкові, який "гідний був би називатися центром освіти Південної Росії".

Василь Каразин (1773-1842), шляхтич Слобідської України, по матері з українського старшинського роду, громадський діяч ліберальних поглядів, добре ознайомлений зі системою західноєвропейських університетів. Він належав до того типу українських патріотів, які вміли органічно і постійно поєднувати свої інтелектуальні таланти європейця з інтересами свого суспільства. Каразин склав ряд ліберальних проектів перебудови державного управління і господарства Російської імперії на конституційну монархію. Як учений і винахідник, зробив багато важливих відкриттів у ділянці парового опалення, агрономії і метеорології тощо. І власне йому, як молодому ще науковцеві, вдалося дістати дозвіл на відкриття університету у Харкові.

Новозаснований університет у Харкові, столиці Слобідської України, допоміг згуртувати українських учених, професорів і студентів, завдяки цьому Харків став центром українського руху, а в парі з тим й українського національного відродження. Першим його ректором став російський літературознавець і філософ Іван Рижський. Тут у цьому ж університеті працював спершу як викладач, опісля професор історії, український письменник Петро Гулак-Артемовський, який у 1841-1849 рр. був також ректором університету. Крім Гулака-Артемовського, тут працював цілий ряд діячів на полі української літератури, історії та етнографії.

У 1816 р. при університеті засновано журнал "Украинскій Вестнік", що його редагували Євграф Філомафітський, Гонорський Розумник і

Григорій Квітка-Основ'яненко. Це був перший в Україні літературно-мистецький, науковий і громадсько-політичний місячник, хоча і друкований переважно російською мовою, але своєю тематикою він був повністю український. У цьому журналі П. Гулак-Артемовський і П.Квітка-Основ'яненко вперше друкували свої твори українською мовою. Завдяки тому тут же в Харкові заіснував український літературний рух, який очолив Григорій Квітка-Основ'яненко. Але в 1819р. місцева влада заборонила видавати, цей журнал.

У процесі українського національного відродження немалу роль відіграла перша збірка українських історичних дум, яка появилася у 1819р. під назвою "Спроба зібрання старовинних малоросійських пісень" (Опыт собрания старинних малороссійскіх песен), які зібрав і видав дослідник українського фольклору князь Микола Цертелєв. У вступній статті до цього збірника Цертелєв назвав українські думи "пам'ятками народного генія", що містять у собі "силу вислову і чарівність гармонії". Своїми працями Цертелєв привернув увагу до народної поезії багатьох українських письменників, діячів культури і науки.

Збірка ліричних народних пісень Михайла Максимовича з'явилася друком у 1827 р., а 1832-1838 рр. на сторінках збірників "Запорожская Старина" друкуються перекази, думи та матеріали до історії козаччини, які видавав у Харкові визначний російський філолог і славіст Ізмаїл Срезневський. Отже, підвалини під українське національне відродження дало українське дворянство, яке одиноке мало на те матеріальні засоби й відповідну освіту.

3. У чому значення діяльності Харківського університету

а) Працюючи з матеріалом пункту параграфа, учні виписують назви наукових напрямів, які розвивалися в Харківському університеті.

б) Ознайомтеся з думкою відомого українського діяча Миколи Міхновського про те, як змінилися форми боротьби українців. До чого це призвело?

Країну цю — колишнє Дике поле, оселили й культивували предки. З шаблею в одній руці, з чепігою в другій — зміцнили вони своє опанування цією землею. їх енергією повстав Харків. Як змінилися способи боротьби, то й предки наші змінили шаблю на перо, а тоді Харків зробився осередком розумового життя й українського культурного руху ... З початку XIX віку Харків був огнищем українства.

З часопису «Сніп», 1912 р.

V. Закріплення знань учнів.

Бесіда

1. Чи хотіли б ви навчатися в Харківському університеті? Яку спеціальність ви б обрали і чому?
2. Яку роль відігравав Харківський університет у період занепаду українського національного життя?
3. Назвіть дату заснування та ініціатора відкриття Харківського університету.
4. Назвіть найбільші здобутки Харківського університету.

Метод «Мозковий штурм»

Яку роль відіграв Харківський університет для розвитку освіти в Україні?

VI. Домашнє завдання

9. Опрацювати § 16
10. Письмово: Дізнайтеся, хто з вашої родини (близького оточення) вчився в університеті або іншому вищому навчальному закладі. З'ясуйте його назву та факультет, який закінчили члени вашої родини. Розпитайте дорослих про вплив освіти на їхнє життя.

Тема: Які події називаються Українською революцією

Мета:

познайомити учнів з подіями в Україні під час Першої світової війни 1914–1918 рр., показати героїзм українських січових стрільців;

дати уявлення про перебіг подій в Україні протягом 1917–1920 рр., пояснити причини виникнення Центральної Ради;

розвивати вміння встановлювати хронологічну послідовність історичних подій, виділяти головне, ставити запитання до тексту.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: комбінований;

Поняття та терміни: Перша світова війна, революція, автономія, республіка, Універсал

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- установлювати тривалість і хронологічну послідовність подій Першої світової війни та Української революції;
- пояснювати терміни та поняття.
- знаходити на карті території, пов’язані із зазначеними подіями;

- розповідати про історичних діячів доби Української революції; удосконалити навички роботи з текстовими та візуальними джерелами інформації;
- висловлювати особисте ставлення щодо історичних подій та діячів даного періоду.

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

ІІ. Актуалізація опорних знань

Заслуховування повідомлень учнів про важливість отримання освіти.

Бесіда

1. Пригадайте, коли на українських землях існувала власна держава.

2. Чому українські землі так приваблювали чужинців?

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Як ви думаєте, що може спонукати багатьох людей одночасно прагнути змін?

Початок ХХ ст. було ознаменовано для українського народу карколомними змінами: Перша світова війна, боротьба за українську державність, перемога більшовицької влади. Як ці події вплинули на життя українців, що здобули і що втратили вони за цей час — ось про що ми будемо говорити на цьому уроці.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Чому розпочалась революція в Україні

а) Учні виписують із тексту нові поняття. Складають речення з кожним із них. Пояснюють, чому розпочалась Українська революція.

Робота з термінами

Революція (в перекладі з лат. «поворот, зміна») — швидка зміна встановленого політичного, соціального чи економічного порядку в суспільстві.

Республіка (з латинської — «спільна справа») — держава, в якій влада належить представникам народу, обраним на певний час.

Що зображено на фотографії с.114? Що може об'єднувати таку велику кількість людей? Чого вони можуть вимагати?

б) Прочитайте вірш «На майдані коло церкви...» Поясніть, як у поезії пов'язані слова «революція» і «воля»? Який настрій створює автор?

На майдані коло церкви
революція гуде.
— Хай чабан — усі гукнули, —
за отамана буде!
Прощавайте, ждіте волі, —
гей, на коні, всі у путь!
Закипіло, зашуміло —
тільки прапори цвітуть...

Павло Тичина, 1918 р.

2. Як розгорталися події Української революції

Михайло Сергійович Грушевський народився 29 вересня 1866 року в українському містечку Холм (нині на території Польщі, має назву Хелм).

Батько, Сергій Федорович Грушевський, на той час працював викладачем у греко-католицькій гімназії. За сімейною традицією Сергій Федорович здобув духовну освіту, проте все життя пропрацював на педагогічній ниві: викладав у Переяславській і Київській семінаріях, працював директором народних шкіл на Кавказі, був автором відомого у дореволюційній Росії підручника з церковнослов'янської мови. Мати, Глафіра Захарівна Опокова походила із сім'ї священнослужителів з

містечка Сестринівка. У 17-річному віці вийшла заміж за професора Київської духовної семінарії 30-річного Сергія Грушевського. Михайло Сергійович Грушевський, згадував своїх батьків, як справжніх патріотів України, які зуміли виховати «тепле прив'язання до всього українського — мови, пісні, традиції» та пробудити в своїх дітях національне почуття.
4 березня 1917 в Києві засновується Українська Центральна Рада. 20(07) березня 1917 УЦР у Києві заочно обрала Грушевського головою (одностайно обраний 19(06) квітня 1917 на Всеукраїнському національному конгресі). Грушевський приєднався до Української партії соціалістів-революціонерів. Викликаний телеграмою, 26(13) березня він повертається із Москви до Києва. У Києві намагався надати стихійному українському руховій організованості, ставив питання про культурне відродження українського суспільства (заснування національних шкіл, політичних товариств). 27(14) березня виступив на Київському кооперативному з'їзді з вимогою національно-територіальної автономії України у федеративній Російській республіці, вважаючи це найближчим шляхом до самостійності України.

23(10) червня 1917 року, Грушевський брав участь у проголошенні I Універсалу УЦР. Звернувся до всіх українців із закликом самостійно організовуватися та братися до негайного закладення підвалин автономності. Як голова УЦР добивався від Тимчасового уряду поступок Україні. 7 листопада (25 жовтня) 1917 збройний переворот більшовиків у Петрограді і невизнання ними УЦР поклали край сподіванням Грушевського про перетворення Росії на федеративну республіку. 20(07) листопада 1917 УЦР під головуванням Грушевського III Універсалом проголосила Українську Народну Республіку.

Наступ більшовиків на Київ викликав появу IV Універсалу УЦР. 22(09) січня 1918 (фактично 24(11) січня 1918) на засіданні УЦР під

головуванням та на пропозицію Грушевського УЦР проголосила УНР самостійною, вільною і суверенною державою українського народу. 7 лютого (25 січня) 1918 року разом з урядом УНР Грушевський залишив Київ, а 10 лютого (28 січня) 1918 року прибув до Житомира, де добивався ратифікації мирного договору з Німеччиною та надання УНР військової допомоги у боротьбі з більшовиками. На пропозицію Грушевського 25(12) лютого 1918 року на засіданні Малої ради в Коростені гербом УНР був затверджений тризуб. 9 березня 1918 Грушевський вернувся до Києва.

а) Робота з таблицею

Події Української революції

Дата	Подія

б) Знайдіть у тексті імена історичних діячів, пов'язаних з перебігом Української революції.

в) Які події революції відображено на фотографіях с.117?

г) **Робота з історичним джерелом.**

Зі спогадів Михайла Грушевського

«Пробув я головою Центральної ради тринадцять місяців, до кінця її існування. Тяжке й відповідальне було те становище. Вороги українства, які і давніше пеклом на мене дихали, у своєму засліпленні вважали мене і автором українського руху, і винахідником української мови, тепер особливо всіли на мене своїми лайками й погрозами. А найтяжче ставало, коли не було згоди й між своїми. При тім же, хоч усяку відповідальність валили на мене, в дійсності мав я дуже обмежений вплив і то моральний тільки: юридично моя роль була чисто формальна,

як голова Центральної ради я проводив її збори та представляв її на зовні. Рішала у всяких справах більшість…»

Запитання

а. Якою, за свідченням джерел, була роль Михайла Грушевського в Українській революції?

б. Як сучасник оцінював вплив М. Грушевського? Чи належав він до його прихильників? Як про це сказано в джерелі?

в. Як сам М. Грушевський оцінював свою роль? Як можна пояснити таку оцінку?

3. Як зберігається Українська революція в пам'яті народу

Весна - початок літа 1917 р. ознаменувалися поглибленням Української національно-демократичної революції. 17-21 квітня у Києві проходив Український Національний Конгрес, котрий розглянув принципове питання про автономію України. Соціально-економічних питань Конгрес майже не торкався. Резолюція Конгресу вимагала автономії України у федеративній Росії. Конгрес обрав новий склад Центральної Ради. Президію Ради було обрано у складі: Михайло Грушевський - голова, Володимир Винниченко і Сергій Єфремов - заступники.

Другою після М. Грушевського особою в Центральній Раді став ВОЛОДИМИР КИРИЛОВИЧ ВИННИЧЕНКО(26.07.1880-6.03.1951рр.).

В результаті ухвалення ІІІ Універсалу Української Центральної Ради 7 листопада 1917 р. була проголошена Українська Народна Республіка, до складу якої увійшло 9 українських губерній. Під впливом цих подій в жовтні 1918 р. у Львові представники західноукраїнських політичних партій створили Українську Національну Раду, а 19 жовтня того ж року було проголошено утворення Західноукраїнської Народної Республіки. Відтоді між урядами УНР і ЗУНР велися переговори про втілення ідеї

соборності. 1 грудня 1918 р. у Фастові був підписаний «Передвступний договір» про об'єднання УНР і ЗУНР, у якому було заявлено про непохитний намір в найкоротший строк створити єдину державу. Восени 1918 року після перемоги революції в Австро-Угорщині, на уламках монархії утворилися незалежні держави: Австрія, Угорщина, Польща, Чехословаччина, Югославія, а також (як наслідок збройного повстання 1 листопада 1918 року у Львові та інших містах цього краю) Західноукраїнська Народна Республіка.

Уряд Західноукраїнської Народної Республіки — Державний секретаріат — у своїй зовнішній політиці під тиском народних мас та Галицької армії на перше місце поставив питання державного об'єднання з Наддніпрянською Україною. Досягнення державного об'єднання розглядалося, по-перше, як втілення в життя вікового прагнення українського народу до державної єдності, а, по-друге, як засіб об'єднати сили в боротьбі проти зазіхання Польщі на українські землі.

Проте голова Української Національної Ради Євген Петрушевич застерігав, що об'єднуватися з гетьманською Україною на даному етапі недоцільно, бо в «14 пунктах», оголошених американським президентом Вудро Вільсоном, народам Австро-Угорщини забезпечувалося право самовизначення, а Росія в той час розглядалася як єдиний народ. Отже, злука з гетьманською Україною загрожувала б Східній Галичині також опинитися в складі «єдиної Росії».

В умовах політичної і дипломатичної ізоляції уряд Західноукраїнської Народної Республіки звернувся за допомогою до демократичних утворень на східних землях України.

21 січня 1919 р. в Хусті Всенародні збори ухвалили приєднати до Української Народної Республіки Закарпаття. Наступного дня у Києві в

урочистостях з нагоди свята Злуки брала участь делегація — тридцять шість чоловік — Західної області УНР.

Проголошення злуки було призначено на 12:00 годину 22 січня 1919 року, тобто першу річницю проголошення четвертого універсалу про повну незалежність України.

22 січня було проголошено всенародним і державним святом. День видався погідний та гарний, з легким морозом. Київ був прикрашений національними синьо-жовтими прапорами, гербами. О 9:00 годині ранку в усіх церквах відправляли богослужіння.

Головні торжества проголошення злуки проходили на Софійській площі.

а) Порівняйте проекти Державного герба та Державної печатки, створені художником на прохання Центральної Ради у 1917-1918 роках, із сучасними символами України. Про що свідчить збіг у державній символіці часів Української революції та періоду незалежності?

б) Чому в сучасних містах є пам'ятники, присвячені діячам революції в Україні 1917-1921 років?

V. Закріплення знань учнів.

Історичний диктант

1. Революція в Україні розпочалася … року та завершилася наприкінці … року (1914 р., 1917 р., 1918 р., 1920 р., 1924 р.).

2. Українська Центральна рада була утворена … (1914 р.; 1917 р.; 1919р.).

3. Українська Центральна рада була утворена в місті … (Вінниця, Львів, Київ, Одеса, Харків).

4. Українську Центральну раду очолював … (Володимир Винниченко, Сергій Єфремов, Симон Петлюра, Михайло Грушевський).

Відповідь: 1 — 1917,1920 р.; 2 — 1917 р.; 3 — Київ; 4 — Михайло Грушевський.

Бесіда

1. Чому 22 січня 1919 р. українці називають Днем соборності?

2. Чому Українська революція зазнала поразки?

VI. Домашнє завдання

11. Опрацювати § 17

12. Письмово: уявіть себе мешканцями України у 1917-1920-х років. Про що ви могли б прочитати у газетах того часу? Придумайте кілька заголовків уявних статей про події в Україні за часів революції.

Тема: Чому війна залишається в пам'яті українського народу

Мета:

познайомити учнів з подіями Великої Вітчизняної війни, політикою загарбників на окупованих українських територіях, діяльністю руху Опору на території України;

вдосконалювати навички роботи з картою, таблицею, формувати уміння аналізувати історичні документи;

виховувати шанобливе ставлення до героїчного минулого свого народу, до пам'яток, що увічнюють їхній подвиг.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: комбінований;

Поняття та терміни: Окупація, коаліція

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- установлювати хронологічну тривалість і послідовність зазначених подій та явищ, співвідносити подію, історичне явище і століття;
- знаходити на карті території, пов'язані із зазначеними подіями та діяльністю людей;
- розповідати про історичну подію чи явище, історичних діячів на основі тексту підручника;
- виокремлювати в тексті головне й другорядне, складати простий план тексту підручника, зокрема у формі запитань;
- складати запитання щодо перебігу історичної події;
- висловлювати особисте ставлення до історичних подій, явищ і діячів, що пропонують для вивчення.

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

Що ви вже знаєте про події, які називаються Другою світовою та Великою Вітчизняною війнами?

III. Мотивація навчальної діяльності

Війна — це завжди лихо не тільки для цілого народу, але й для кожної людини. Війна змінює життя, примушує переоцінити цінності, показує сутність кожної людини окремо.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Які події називаємо Другою світовою та Великою Вітчизняною війною

Учитель. У серпні 1939 року нацистська Німеччина і більшовицький Радянський Союз уклали угоду, в якій вони зафіксували свої прагнення розподілити між собою території сусідніх держав. А вже 1 вересня 1939 року Німеччина здійснила напад на Польщу, захопивши територію цієї держави, а в Західну Білорусію та Галичини у 1940 р. до Буковини вступили радянські війська. Ці події започаткували найбільш криваву війну XX століття — Другу світову.

22 червня 1941 р. Німеччина без попередження напала на СРСР. Почалася Велика Вітчизняна війна.

Формуємо просторові уміння

За картою на с.122 визначте напрямки руху нацистської Німеччини у перший період війни. За картою на с.123 — звільнення України від фашистських загарбників.

Працюємо з історичним поняттям

Окупація — тимчасове загарбання однією державою території іншої держави.

Працюємо з підручником.

Коаліція (з латинської - «союз») — добровільне об’єднання кількох людей, держав задля досягнення спільної мети.

2. Якою була доля солдат у війні

а) Читаючи текст, сформулюйте два-три речення, які описують долю солдат на війні.

б) На основі ілюстрацій поясніть, як ви розумієте вислів «Війна - це дуже тяжка робота».

3. Як війна змінила життя людей

а) Знайдіть слова чи словосполучення, що характеризують зміни в житті різних груп людей у воєнні роки.

4. Звільнення України. Рух опору.

На окупованій території, у відповідь на жорстокість гітлерівців, розгорнулася боротьба проти ворога — рух Опору, основу якого становили радянські партизани та повстанський рух, який невдовзі зорганізувався в Українську повстанську армію (УПА).

У 1943 р. в результаті наступу Радянської армії почалося звільнення території України від гітлерівців. Звільнивши Україну, Радянська армія продовжила знищення ворога на території інших держав, окупованих Німеччиною. Велика Вітчизняна війна завершилася капітуляцією німецьких військ. Відтоді 9 травня відзначається як День Перемоги.

На основі наведених даних доведіть, що війна є найтяжким випробовуванням для країни.

Втрати українців у Другій світовій війні

- У війні загинув кожен п’ятий українець чи українка — всього близько 8 мільйонів людей.
- Серед фронтовиків уціліло тільки 3 % від загальної кількості.
- На роботу до Німеччини було примусово вивезено 2 мільйони осіб, які стали остарбайтерами (працівниками зі Сходу).

• Зруйновано близько 700 міст і понад 28 тисяч сіл. Без житла залишилося близько 10 мільйонів громадян УРСР.

• Знищено 16,5 тисяч промислових підприємств, 18 тисяч лікувальних установ, 33 тисячі шкіл та інших навчальних закладів.

V. Закріплення знань учнів.

Опитування - тестування

1. Друга світова війна розпочалася:

а) 1 вересня 1939 р.; б) 22 червня 1941 р.; в) 22 липня 1942 р.

2. Другу світову війну розв'язала:

а) Англія; б) Франція; в) Німеччина.

3. Велика Вітчизняна війна тривала:

а) 1939–1945 рр.; б) 1941–1945 рр.; в) 1939–1941 рр.

4. Доповніть речення:

а) 1 вересня 1939 р. розпочалася ...; б) 22 червня 1941 р. розпочалася ...;

в) 28 жовтня 1944 р. завершилося ...; г) 9 травня 1945 р. було підписано ..

VI. Домашнє завдання

13. Опрацювати § 18

14. Письмово: дізнайтеся у своїх рідних, хто з вашої сім'ї брав участь у Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах. Як саме родичі пов'язані з війною? Чи є в сім'ї військові відзнаки чи інші історичні джерела того періоду?

Тема: Коли і як утворилась сучасна Українська держава

Мета:

познайомити учнів з основними подіями, пов’язаними із проголошенням незалежності України, першими кроками розбудови держави, визначними діячами;

формувати навички самостійної роботи з текстом підручника, роботи з історичними фактами;

розвивати інтерес до вивчення історії своєї держави;

виховувати почуття поваги до державних символів та власної держави.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Поняття та терміни: акт, декларація, Конституція, президент, референдум, Верховна рада**.**

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- установлювати хронологічну тривалість і послідовність зазначених подій та явищ, співвідносити подію, історичне явище і століття;
- показувати на карті території незалежної України;
- розповідати про історичних діячів на основі тексту підручника;
- складати простий план тексту підручника, зокрема у формі запитань;

- складати запитання щодо перебігу історичної події;
- висловлювати особисте ставлення до історичних подій, явищ і діячів, що пропонують для вивчення.

ХІД УРОКУ

І. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

ІІ. Актуалізація опорних знань

Незалежна Україна,
Суверенна та єдина —
Рівноправна для народу,
Що на Заході і Сході.
Південь, Північ, Захід, Схід —
Полум’я палке та лід,
Поєднається навколо
В українське славне коло,
Братство, людяність, красу
Заплете в одну косу,
Матір рідна Україна,
Благодатна та єдина...

Раїса Грішина

Знайдіть у вірші слова, якими автор характеризує сучасну Україну. Поясніть їх.

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності

Історія незалежної держави України лише починається. Вам її і будувати, і від вас буде залежати, якою в майбутньому буде наша держава. А для того щоб приймати правильні, виважені, продумані рішення, потрібно краще знати історію власної держави.

Як же Україна здобула омріяну поколіннями незалежність? На це запитання ми й дамо сьогодні відповідь на уроці.

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Що таке державна незалежність

а) Опрацювавши текст підручника учні складають план (3-4 пункт).

б) Ознайомтеся з ознаками незалежної держави с.129 та поясніть, що вони означають та в чому їхня важливість.

2. Як розпочалась історія України

а) Опрацювавши текст підручника складіть 3-4 запитання та обміняйтеся ними.

б) Прочитайте уривок з офіційного документа с.130. Які ключові слова, пов'язані з українською державою, ви можете виділити?

в) Прочитайте статтю 20 Конституції. Назвіть державні символи України. Опишіть за текстом Конституції: а) Державний герб; б) Державний прапор; в) Державний гімн.

3. Як громадяни України шанують незалежність держави

а) На основі тексту і фотографій поясніть, хто такі громадяни України та їхнє ставлення до святкування незалежності нашої держави. 2-3 ключових речення запишіть.

б) Кого із наших сучасників — відомих людей України, ви знаєте? Чим вони прославили нашу державу?

V. Закріплення знань учнів.

1. Назвіть події, що відбулися.

24 серпня 1991 р.; 1 грудня 1991 р.; 28 червня 1996 р.

2. Дайте визначення понять.

1) Конституція — це…

2) Референдум — це…

3. Доповніть речення.

1) за Конституцією України главою держави є…

2) закони ухвалює вищий законодавчий орган — …

VI. Домашнє завдання

Опрацювати § 19

Тема: Практичне заняття. Про кого і про що розповідає історія рідного краю

Мета:

на основі раніше отриманих знань і опорних умінь у новій навчальній ситуації учні самостійно вирішують проблемно-пізнавальні завдання, публічно представляють результати індивідуальної та колективної творчої діяльності, освоюють складніші способи вивчення історичного минулого; через вивчення історії міста/села, залучити учнів до глибшого вивчення історії України;

формувати та розвивати в учнів дослідницькі уміння, навички пошуково - дослідницької роботи (виявлення проблем, збір інформації), естетичні смаки, спостережливість, уміння висувати гіпотези, узагальнювати, розвивати аналітичне мислення;

сприяти підвищенню особистої впевненості у кожного учасника проекту; виховувати почуття любові до історії свого міста/села і всієї України.

Обладнання: О.І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко. Історія України (Вступ до історії). — К.: Видавничій дім «Освіта»; ілюстрації.

Тип уроку: урок практичного застосування знань, навичок і умінь.

Поняття та терміни: герб, геральдика, краєзнавство.

Очікувані результати

Після цього уроку учні зможуть:

- самостійно вирішувати проблемно-пізнавальні завдання;
- публічно представляти результати індивідуальної та колективної творчої діяльності;
- покращити навички пошуково–дослідницької роботи.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Повідомлення теми та мети уроку.

II. Актуалізація опорних знань

Як ви розумієте вислів «історія рідного краю»? Про кого і про що вона розповідає? Яке місце ви вважаєте своїм рідним краєм?

III. Мотивація навчальної діяльності

Окрім історії континентів, країн і народів, існує окремий розділ історичної науки, який називається краєзнавство, або історія рідного краю. Ця історія розпочинається за дверима вашої оселі і розповідає про людей, події та місця, пов'язані з невеликим географічним простором — вашим рідним краєм, та історією місцевої спільноти людей.

IV. Вивчення нового матеріалу

Увага! Даний урок можна провести використовуючи три різні варіанта.

Варіант I – Урок – подорож

Варіант II – Використовуючи комп'ютерний клас (представлений нижче)

Варіант III – Урок – екскурсія (краєзнавчий музей, визначні пам'ятки тощо)

1. Як дослідити історію рідного краю

Знайдіть на карті, розміщеній на форзаці, ваш край. Як він позначений на карті (область, район, місто, село, селище)? Поруч з адміністративними існують історико-географічні назви: Полісся, Покуття, Слобожанщина, Поділля, Донбас тощо. До якого регіону належить ваш край?

Об'єднайтеся у пари та організуйте дослідження за такими напрямами:

1) Коли виникла та що означає сучасна назва вашого краю? З'ясуйте, коли утворилася сучасна область, яка її територія. Обов'язково скористайтеся лінією часу та картою для позначення місця, де ви живете.

Як ви розумієте вислів «історія рідного краю»? Про кого і про що вона розповідає? Яке місце ви вважаєте своїм рідним краєм? (при підготовці відповіді учні можуть скористатись матеріалом сайту «Вікіпедія»)

2) Як ваш край називався у давнину? Чи збереглася ця назва? Якими були кордони та державна належність вашого краю у різні періоди історії України?

3) Чи є герб у вашого краю? Що він означає та коли був створений? Дослідіть його, скориставшись ознаками, наведеними нижче.

2. З якими історичними діячами та подіями пов'язана історія вашого краю?

Здійсніть дослідження історії рідного краю, скориставшись знаннями, які ви отримали під час вивчення розділу 2.

Дослідження виконайте за такими етапами:

1) Підготовча робота, пошук інформації. (використовуючи сайт школи, сайт «Вікіпедія»)

2) Оформлення результатів дослідження.

3) Презентація роботи.

V. Закріплення знань учнів.

Завершіть речення:

«Сьогодні я дізнався (дізналася)...»

«На цьому уроці я навчився (навчилася)...»

«Тепер я думаю, що...»

VI. Домашнє завдання

15. Опрацювати § 20

Тема: Парки і сади. «Софіївка» в Умані та заповідник «Качанівка» на Чернігівщині (слайд 2).

Мета:

особливу увагу приділяти формуванню інформаційної компетентності, що передбачає вміння учнів працювати з джерелами історичної інформації;

виробляти вміння учнів аналізувати документи, встановлювати назву пам'ятки, історію створення, особливості історичної пам'ятки, про яку йдеться в джерелі;

пояснити зміст понять «парк», «сад»;

з'ясувати історію заснування парку «Софіївка» в Умані та заповідника «Качанівка» на Чернігівщині;

навчити самостійно здобувати знання;

розвивати ораторські здібності та творчі уміння;

висловлювати власне ставлення до цих пам’яток та усвідомлення необхідності їх збереження;

виховувати інтерес до вивчення історії, сприяти вихованню патріотизму, сприяти естетичному вихованню.

Обладнання: історична карта, портрети історичних діячів, ілюстрації, роздатковий матеріал, презентація.

Тип уроку: урок засвоєння і формування нових навичок.

Хід уроку

І Організаційний момент уроку.

ІІ Актуалізація опорних знань.

Бесіда (слайд 3)

1. Що таке історичні пам’ятки?

2. Чим, на вашу думку, відрізняються вулиця від площі?

3. Яку історичну інформацію нам повідомляють вулиці і площі у містах, палаци і фортеці?

Фоторяд

Діти дивляться на зображення історичних місць (слайд 4)

- вулиця Хрещатик
- площа Ринок
- Генуезька фортеця
- Камянець – Подільська фортеця
- Бахчисарайський палац
- Маріїнський палац

Вказують назву історичної пам’ятки під номером 1 (слайд 5)

Вказують назву історичної пам’ятки під номером 2 (слайд 6)

Вказують назву історичної пам’ятки під номером 3 (слайд 7)

Вказують назву історичної пам’ятки під номером 4 (слайд 8)

Вказують назву історичної пам’ятки під номером 5 (слайд 9)

Вказують назву історичної пам’ятки під номером 6 (слайд 10)

Після виконаної роботи, здійснюють самоперевірку (слайд 11)

III Мотивація навчальної діяльності

Бесіда (слайд 12)

1. Чи були ви коли не будь у парку?

2. Що ви там бачили?

Слово вчителя

Ще в стародавні часи були закладені перші парки. Одним із семи чудес світу – є Висячі Сади Семіраміди. Це один із перших парків, який був розташований у легендарному Вавилоні.

Найстаріший парк в Україні – Єзуїтський, було засновано у другій половині XYI століття. Сьогодні він називається парк ім. І.Франка. Наприкінці XYIII – на початку XIX ст. в Україні розквітає садово – паркове мистецтво. У цей час були створені парки, які милують своєю величчю і красою. Деякі з них було зараховано до семи чудес України. Серед них «Софіївка» в Умані та заповідник «Качанівка» на Чернігівщині.

Оголошення теми і мети уроку (Слайд 13)

IY Вивчення нового матеріалу

План

1. Парки і сади

2. «Софіївка» в Умані

3. Заповідник «Качанівка» на Чернігівщині

1. Парки і сади

Садово–паркове мистецтво є справою дуже складною і потребує неабиякої праці. Слово «сад» та «парк» побутують нарівні. Тому зараз

активно використовують словосполучення «садово – паркове мистецтво». Найбільшим та найкрасивішим у Європі вважають парк Версаль у передмісті Парижа, який створювали протягом ХУІІ – ХУІІІ століть. Упродовж ста років Версаль був резиденцією французьких королів.

Робота з ілюстрацією – картина Ж.Б. Марттіна «Фонтан Дракона Нептуна у Версалі» (Слайд 14). Розглянути картину і використовуючи метод «Мікрофон»

1. Опишіть, який вигляд мав парк у Версалі
2. Які почуття викликає ця картина?

Робота з термінами (слайд 15).

Парк – це спеціальна обмежена територія (природна чи штучна) виокремлена переважно з метою відпочинку, де знаходяться природна чи спеціально посаджена рослинність, алеї, водоймища та скульптури.

Дендрологічний парк – парк, у якому вирощують багато дерев і кущів.

2. «Софіївка» в Умані (слайд 16).

Відомий російський мандрівник І.М.Долгорукий, відвідавши «Софіївку» 1810 року, записав: «Якщо ви хочете мати справжнє уявлення про те, що звичайно називають полями Європейськими, земним раєм, відвідайте «Софіївку» і подивуйтесь в ній генію творчому. Там природа і мистецтво, поєднуючи всі сили свої, створили пречудову картину. Яка гармонійна злагода в дивовижному поєднанні їхніх взаємних робіт!»

Робота відеозалу

Перегляд фільму про створення «Софіївки»

Робота з підручником. Опрацювати текст підручника про парк «Софіївка».

Розглянувши інформацію в підручнику та відеофільм. спробуйте 5-6 –ма реченнями висловити почуття, які викликав у вас парк «Софіївка»

Метод «Мікрофон»

Заповідник «Качанівка» на Чернігівщині (слайд 17).

1938 року у Качанівці побував М.І.Глінка і залишив спогади про цю подорож: «…Під'їжджаючи до маєтку з декількох сторін струнками алеями з пірамідальних тополь: будівля велика, кам'яна, стояла на узвишші; величезний сад, чудово розташований, зі ставками і віковими кленами, дубами та ясенами велично вабив до себе».

1824 року власником Качанівки стали поміщики – меценати Тарновські, після чого в історії села розпочався найбільш цікавий період, що тривав понад 70 років. Качанівський парк, виплеканий трьома поколіннями Тарновських, є єдиним з найбільш пейзажних садів в Україні і Європі (125.6 га)

Робота з підручником. «Запитання – відповідь» (слайд 18).

Учні по черзі задають запитання товаришеві, створюючи ланцюжок запитань та відповідей на основі прочитаного матеріалу

Y Узагальнення та систематизація знань

Робота з картою (слайд 19).

Покажіть на карті, де розташовані парки «Софіївка» і «Качанівка»

Метод «Мікрофон» (слайд 20).

Чи є «Софіївка» в Умані та заповідник «Качанівка» на Чернігівщині джерелом історичних знань?

YI Домашнє завдання (слайд 21).

1. Опрацювати текст параграфа

2. Творче завдання: скласти розповідь про:

«Софіївка» в Умані.

Заповідник «Качанівка» на Чернігівщині.

Об'єднати учнів у пари і дати завдання підготувати карту історичних пам'яток краю.

Тема: Вулиці та площі. Вулиця Хрещатик у Києві. Площа Ринок у Львові (слайд 2).

Мета:

вивчення нового матеріалу поєднується з опрацюванням хронології, формуваннями хронологічної компетенції;

учити правильно відносити історичні події, явища до певного хронологічного періоду, об’єктивно визначати послідовність подій, що є ключовою умовою розуміння історії, засвоєння загальної картини історичного розвитку;

формувати вміння локалізувати в часі історичні факти, встановлювати між ними часові відношення, а якщо бракує інформації, – прагнення її шукати;

пояснити зміст понять «вулиця», «площа»;

дослідити історію виникнення вулиці Хрещатик у Києві та площі Ринок у Львові;

пояснити, чому історія вулиць і площ міст України є цінним джерелом для вивчення історії;

розвивати вміння самостійно здобувати знання, використовуючи матеріал підручника та додаткової літератури, творчі та ораторські здібності, вміння називати, розпізнавати та описувати пам’ятки на основі вивченого матеріалу;

виховувати інтерес до вивчення історії, усвідомлення необхідності збереження історичних пам’яток.

Обладнання: підручник, історична карта, роздатковий матеріал: картки з тестовими та візуальними джерелами, презентація

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і формування нових навичок.

Форма уроку: урок з елементами уявної екскурсії

Основні поняття: вулиця, площа.

Епіграф

Ой вийду я на вулицю.

Українське народне прислів’я.

І. Організаційний момент уроку

ІІ. Актуалізація опорних знань.

Робота з візуальними джерелами (слайд 3)

Демонструється зображення Кам'янець – Подільської фортеці, дається опис пам'ятки. Діти пишуть назву пам'ятки під №1 в зошиті (слайд 4)

Демонструється зображення Кам'янець – Подільської фортеці, дається опис пам'ятки. Маріїнського палацу, Бахчисарайського палацу, Генуезької фортеці. Діти пишуть назву пам'ятки в зошиті, а потім здійснюють самоперевірку.

Демонструється зображення та дається опис Маріїнського палацу. Діти пишуть назву пам'ятки під №2 в зошиті (слайд 5).

Демонструється зображення та дається опис Бахчисарайського палацу. Діти пишуть назву пам'ятки під № 3 в зошиті (слайд 6).

Демонструється зображення та дається опис Генуезької фортеці. Діти пишуть назву пам'ятки під №4 в зошиті (слайд 7).

Після виконаної роботи здійснюють самоперевірку (слайд 8).

Застосовуючи метод «Мікрофон», учні розповідають про одну з пам'яток.

Робота з картою (слайд 9).

Учні по черзі беруть карточки з зображенням палаців і фортець і показують на карті місце їх розташування.

ІІІ. Мотивація навчальної діяльності.

Загадка (слайд 10).

Крокуєш – попереду лежить,

Озирнешся – додому біжить. (Вулиця)

Бесіда (слайд 10)

1 Як ви думаєте, для того щоб відвідати замок чи фортецю в певному місті, що ми повинні дізнатись насамперед?

2 Коли ми приїжджаємо до якось міста, яку вулицю ми відвідаємо в першу чергу?

3 Які ви знаєте вулиці нашого села?

Найдавніші міста не мали чіткої забудови, так само, як у давніх трипільців вони розташовувались по колу. Значно пізніше (з XI) міста почали розбудовуватись за певним планом, так виникли вулиці і площі. Саме вулиці та площі – це візитна картка кожного міста, втілення його неповторності та краси. Наприклад, Хрещатик – головна вулиця Києва, площа Ринок – Львова. На сьогоднішньому уроці ми здійснимо цікаву екскурсію центральною вулицею Києва та площею Ринок у Львові.

IY Вивчення нового матеріалу

План (слайд 11)

1 Вулиці. Хрещатик у Києві

2 Площі. Ринок у Львові

Під час демонстрації вулиці Хрещатик у Києві (слайд 12).

Символом української столиці є вулиця Хрещатик, але лише 200 років тому вона стала головною вулицею Києва. Хрещатик розташований неподалік місця, де 989 року князь Володимир Великий хрестив свою родину. Можливо, саме тоді й виникла назва вулиці. Інша легенда розповідає про те, Що назва походить від Хрещатого Яру (місцевості, яка перетинає яри). Завширшки вулиця, Хрещатик сягає 100 метрів, довжина – 1, 2 км. На цій вулиці є дуже багато історичних пам’яток. Так в 1851 році тут був побудований перший кам’яний будинок для дворянських губернських зібрань, 1892 року тут було покладено першу в Російській імперії лінію електричного трамвая. На цій вулиці знаходиться Бессарабський критий ринок та будинок Купецьких зібрань (Національна філармонія України)

Робота з пам’яткою «Як скласти розповідь про вулицю чи площу» (слайд 13)

1. Час виникнення вулиці / площі

2. Походження назви вулиці

3. Призначення будинків

4. Пам’ятники

5. Зелені насадження

6. Транспорт

Метод «Мікрофон» (слайд 14)

Скласти невеличку розповідь на 6-7 речень про вулицю Хрещатик у Києві, використовуючи розповідь учителя.

2. Бесіда (слайд 15).

1. Що ви знаєте про те, хто і коли заснував м. Львів

2. Звідки походить назва?

3. Які історичні пам'ятки Львова ви знаєте?

4. Яка площа є центральною у м. Львові?

Робота з візуальними джерелами

Розглянувши ілюстрації, назвіть основні історичні пам’ятки м. Львова (1256) (слайд 16).

Слово вчителя під час демонстрації площі Ринок (слайд 17).

У центрі Львова під час його забудови XIII століття, з’явилась площа, яку назвали Ринок. Саме ця площа багато століть є центром м.Львів. Тут розташований магістрат (будинок міського управління), 4 фонтани з фігурами грецьких богів. У ХУІ столітті тут була відкрита перша пошта та аптека. Заможні люди будували навколо будинки, які отримали назву від імені своїх господарів: Бандінеллі, Корнякта, Лоренцовича.

Y Узагальнення та систематизація знань

Метод «Прес». Чи є вулиці і площі цінним історичним джерелом?

Хронологічні задачі (слайд 18).

1. Позначте на лінії часу, дату заснування Києва

2. Скільки років тому було засновано м. Львів?

3. Скільки століть тому було засновано м. Київ?

Вправа «Зашифровані письмена» (слайд 19).

1 увиляц 2 лпоащ

Вправа «Незакінчені речення» (слайд 20).

1. Сьогодні я дізнався…

2. Сьогодні для мене було важливим…

3. Мені хотілося б дізнатися на наступних уроках…

YI Підсумки уроку

Робота з словником (слайд 21).

Вулиця – обмежений двома рядами будинків простір для їзди та ходіння.

Площа – відкрите незабудоване місце у населеному пункті, оточене будівлями.

Вулиця Хрещатик – головна вулиця столиці України м. Києва

Площа Ринок – історичне серце Міста Львова, його центральний майдан.

YII Домашнє завдання (слайд 22).

1. Опрацювати текст параграфа

2. Творче завдання : підготуйте інформацію про найбільш визначні вулиці і площі м. Умані, підібравши відповідні ілюстрації.

3. Випереджальне завдання: використовуючи матеріал підручника та додаткову літературу, підготуйте розповідь та ілюстрації за темами: «Парк «Софіївка» в Умані, «Заповідник «Качанівка» на Чернігівщині».

Тема: Замки і палаци (слайд 2). Генуезька і Кам'янець – Подільська фортеці. Бахчисарайський та Маріїнський палаци

Мета:

формувати мовну компетенцію, що дасть змогу учням будувати усні та письмові висловлювання про історичні події та явища;

продовжувати формувати просторову та хронологічну компетенції;

пояснити зміст понять «замок», «фортеця»;

з'ясувати історію заснування Генуезької та Кам'янець–Подільської фортець, Маріїнського та Бахчисарайського палаців;

навчити самостійно здобувати знання з різних історичних джерел;

розвивати вміння працювати з картою, показувати місцезнаходження пам'яток, що вивчаються, установлюючи хронологічну послідовність створення зазначених пам'яток, вміння висловлювати особисте ставлення до цих пам'яток та усвідомлення необхідності їх збереження;

виховувати інтерес до вивчення історичних пам'яток

Обладнання: підручник, історична карта, картки з візуальним джерелами, презентація, роздавальний матеріал.

Основні поняття: палац, замок, фортеця.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань і формування нових навичок.

Форма уроку: урок з елементами екскурсії

Хід уроку

I Організаційний момент уроку.

II Актуалізація опорних знань

Бесіда (слайд 3).

1. Що ви знаєте про житло давніх українців.

2. Якими було житло українців за часів Київської Русі?

3. Яких змін воно зазнало у YIII ст.?

Демонструються зображення фортець.

Метод «Мікрофон» (слайд 4).

1. Поясніть зміст понять «замок», «фортеця», «палац»

2. Чим, на вашу думку, замок відрізняється від палацу?

3. З якою метою, на вашу думку, будували замки, палаци і фортеці?

III Мотивація навчальної діяльності

Оголошення теми і мети уроку (слайд 5)

У давнину дуже часто вели війни, тому люди вимушені були будувати оборонні або добре укріплені споруди – фортеці та замки. Також важливе значення для істориків мають палаци – будинки де жили заможні люди. Болгарське прислів'я стверджує: «У каменя довга пам'ять».

Якими ж вони були в Україні. На уроці ми здійснимо уявну екскурсію Кам'янець–Подільською та Генуезькою фортецею, Бахчисарайським та Маріїнським палацом.

IY Вивчення нового матеріалу

План вивчення нового матеріалу (слайд 6).

1. Генуезька фортеця

2. Кам'янець – Подільська фортеця

3. Бахчисарайський палац

4. Маріїнський палац

Робота з лінією часу

Під час розповіді вчителя учні позначають на лінії часу дати заснування фортець та палаців (слайд 7).

Однією з відомих фортець є Генуезька фортеця. Вона розташована в місті Судак (Крим, Україна). Її збудували генуезькі 1460 року на місці візантійської фортеці YI – YII ст., які володарювали у судаку впродовж XIY–XY ст. Фортеця стояла століттями. Вона була непідвладна природнім стихіям. оскільки камені будівель були скріплені спеціальним розчином, який витримував навіть землетруси. Зруйнували ж її люди, розібравши на камінь для своїх будівель.

Робота з картою (слайд 8).

Учні показують на карті, де знаходиться Генуезька фортеця.

Метод «Мікрофон» (слайд 9).

1. Чому, на вашу думку, фортеця в Криму дістала назву Генуезька?
2. Коли було завершено її будівництво?
3. Розповідь вчителя (слайд 10).

Кам'янець – Подільська фортеця розташована в місті Кам'янець – Подільський (Хмельницька область). ЇЇ визнано одним з семи чудес України й занесено до списку пам'ятників світової культури спадщини ЮНЕСКО. Виникнення Кам'янця датовано кінцем XII – поч. XIII ст. У середині XYI ст. дерев'яні укріплення фортеці були замінені на кам'яні. 1672 року її захопили турки. Після приєднання 1812 року Бессарабії до Російської імперії фортеця втратила своє оборонне значення, її почали використовувати для розміщення гарнізону, а згодом – як в'язницю.

Робота з картою (слайд 11).

Показати розташування Генуезької та Кам'янець – Подільської фортець

Метод «Мікрофон» (слайд 12).

1. Чим вам сподобалась Кам'янець – Подільська фортеця?

3. Розповідь учителя (слайд 13).

Найвизначнішою пам'яткою Бахчисарая є Ханський палац. Його створювали італійські, іранські, турецькі, українські і російські майстри протягом XYI – XYIII століть. Це єдиний і у світі зразок кримсько–татарської палацової архітектури. Це родова резиденція династії Гіреїв – правителів Кримського ханства.

Робота з картою (слайд 14).

Показати на карті Генуезьку та Камянець–Подільську фортеці та Бахчисарайський палац

Метод «Мікрофон» (слайд 15).

1. Чим вам сподобався Бахчисарайський палац?
2. Що ви дізнались про Бахчисарайський палац?
3. На вашу думку, чи є Бахчисарайський палац історичною пам'яткою?

4. Розповідь вчителя (слайд 16).

Маріїнський палац зведено у Києві в середині ХУІІІ століття, упродовж 1750-1755 рр. Протягом своєї багаторічної історії палац неодноразово реконструювали. До 1917 р. палац був резиденцією царської родини. Нині він є резиденцією Президента України.

Робота з картою (слайд 17).

Показати на карті:

1. Генуезьку фортецю.
2. Камянець–Подільську фортецю.
3. Бахчисарайський палац .
4 Маріїнський палац.

Метод «Мікрофон» (слайд 18).

1. Ваше враження від Маріїнського палацу
2 .Чим вам сподобався Маріїнський палац?

Ү Узагальнення та систематизація знань

Робота з термінами в парах. Гра «Лото» (слайд 19).

Учням роздаються карточки на яких написані терміни та їх визначення. Потрібно правильно встановити відповідність: зображення – назва.

ЗАМОК **А** велика, гарно оздоблена будівля, у якій жили багаті та знатні люди

ПАЛАЦ **Б** добре укріплена споруда. Що може правити і за житло, і за оборонну споруду

ФОРТЕЦЯ **В** наука про мистецтво спорудження будівель

АРХІТЕКТУРА **Г** добре укріплені споруди, що мають оборонне значення

Після виконання завдання, учні здійснюють самоперевірку (слайд 20).

Робота з лінією часу (слайд 21).

Яка подія відбулася раніше:

1) заснування Генуезької фортеці в Судаку чи палацу в Бахчисараї

2) спорудження в Києві Маріїнського палацу чи Камянець–Подільської фортеці

Учні здійснюють самоперевірку (слайд 22).

Бесіда (слайд 23).

1. Якими, на вашу думку, були призначення фортець і палаців?

2. Чи можна називати замки, палаци та фортеці важливими пам’ятками історії?

Вправа «Переплутанка» (слайд 24).

Розташуйте написані на карточці букви у правильній послідовності та поясніть зміст утворених понять

1 Яцетроф 2 лацпа 3 комаз

Вправа «Незакінчене речення» (слайд 25).

Закінчіть речення:

1. Для мене сьогодні важливим було…

2. Сьогодні я дізнався…

3. Мені хотілося б надалі дізнатися…

Фоторяд – учні вказують назви палаців та фортець (слайд 26).

Після виконання завдання учні здійснюють самоперевірку (слайд 27).

YI Домашнє завдання (слайд 28).

1. Опрацювати текст параграфа

2. Творчі завдання:

1) Опрацювати текст параграфа.

2) Складіть на вибір з одним із понять «замок», «фортеця», «палац» сенквейн.

3) Підготуйте за допомогою художніх засобів (малюнок, графіка) на аркуші формату А4 розповідь про одну з пам’яток, що вивчалась на уроці.

Тема: Моя уявна подорож історичними місцями України. (Слайд 2)

Мета:

особлива увага звернена на формування просторової компетенції та картографічних умінь: локалізація історико–географічних об’єктів на карті та локалізація історичних фактів на карті, тобто співвідношення подій, явищ, процесів з певним місцем;

розширити знання про історичні пам’ятки та місця України;

навчити самостійно здобувати знання, користуючись додатковою літературою та інтернет–джерелами;

розвивати ораторські здібності та творчі уміння, уміння працювати в парах;

виховувати інтерес до вивчення вітчизняної історії та розуміння необхідності збереження історичних пам’яток.

Тип уроку: сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу.

Форма уроку: практичне заняття.

Обладнання: підручник, атлас, ілюстрації, карта, презентація.

Епіграф

Історія – це жива пам'ять навколо нас

Хід уроку

І Організаційний етап

ІІ Актуалізація опорних знань

Бесіда (слайд 3).

1. Які історичні пам’ятки ви запам’ятали?

2. У яких місцях України ви бували?

3. Назвіть пам’ятку за описом:

1). Фортеця розташована в місті Судак. Її найбільші оборонні споруди були зведені генуезцями, які володарювали у Судаку впродовж XIY –XYст.

2). Одна з найбільш неприступних оборонних споруд України, зведена у XII – XIII ст. Є одним з семи чудес України, її занесено до Списку пам’ятників світової культурної спадщини ЮНЕСКО.

3). Палац був збудований у XYI ст. Як родова резиденція династії Гіреїв – правителів Кримського ханства.

4). Парк розташований у північній частині міста Умань Черкаської області. Він заснований наприкінці XYIII ст. власником міста Умані – магнатом С.Потоцьким та названий на честь його дружини Софії. Тут відтворено пейзажі Греції.

5). Заповідник розташований в Ічнянському районі Чернігівщини. Його було засновано наприкінці XYIII ст.

6). Головна вулиця столиці України міста Києва.

7). Історичне серце міста Львова, центральний майдан.

4. Коли сталася подія?

1). Коли було засновано Софіївський собор?

2). Коли було створено Остромирове Євангеліє?

3). Коли було побудовано Генуезьку фортецю?

4). Коли було побудовано Бахчисарайський палац?

5). Коли з'явилась вулиця Хрещатик у Києві?

6). Коли було засновано парк «Софіївка»?

7). Коли було засновано Києво –Печерську лавру?

8). Коли було надруковано «Апостол» Івана Федорова?

9). Коли було побудовано Камянець – Подільську фортецю ?

10). Коли було побудовано Маріїнський палац?

11). Коли з'явилась площа Ринок у Львові?

12). Коли було засновано заповідник «Качанівка» на Чернігівщині?

III Мотивація навчальної діяльності.

Вправа «Незакінчені речення»: (слайд 4).

Учні формулюють свої очікування від уроку.

Я хочу навчитись…

IУ Сприйняття та усвідомлення навчального матеріалу.

Уявна подорож (слайд 5).

Учні, що об’єднались попередньо в пари, готують об’єкт розповіді, відповідний ілюстративний матеріал, що розміщується в кабінеті безпосередньо перед уроком.

Учні по черзі запрошують однокласників до уявної подорожі історичними місцями України.

Розповідь супроводжується роботою з картою та демонстрування відповідних ілюстрацій.

Робота екскурсоводів оцінюється за такими критеріями:

1. Достовірність інформації.

2. Культура мовлення.

3. Робота з картою.

4. Ілюстративний матеріал.

5. Відповіді на запитання.

6. Внесок у роботу кожного члена групи.

1. Учні заповнюють таблицю: підписують назви пам’яток культури, фотографії яких уміщено в таблиці поряд подають стислу інформацію про пам’ятку для туристів. А також вміщують інформацію про пам’ятку, яка найбільше сподобалась (слайд 6).

2. Працюючи з контурною картою, позначте місце розташування пам’яток, порядковий номер використовувати як умовне позначення.

Y. Закріплення та систематизація вивченого матеріалу.

«Фоторяд» - демонстрація історичних пам’яток. Учні вказують правильну відповідність назви та зображення історичних пам’яток (слайд7).

Після виконання завдання, учні здійснюють взаємоперевірку. (слайд 8).

Робота з епіграфом. Метод «Мікрофон» (слайд 9).

Поясніть як ви розумієте зміст епіграфа: «Історія – це жива пам'ять навколо нас».

Вправа «Незакінчене речення» (слайд 10).

Закінчіть речення:

Сьогодні я дізнався / навчився……

Мені хотілося б надалі дізнатися / навчитися…..

YI Підсумки уроку

Історичне лото (слайд 11).

1). Зображення пам’яток

2). Назва

3). Дата заснування

4). Місце розташування

Учні здійснюють самоперевірку (слайд 12).

YII Домашнє завдання (слайд 13).

Опрацювати текст підручника

Творче завдання.

За допомогою художніх засобів на аркуші А4 створити карту історичних пам’яток або історичне місце України, яке найбільше сподобалось під час уявної подорожі або фото – розповідь про пам’ятку, яку ви відвідували.

Перелік пам’яток:

Софіївський собор, Остромирове Євангеліє, Генуезька фортеця, Бахчисарайський палац, вулиця Хрещатик у Києві, «Софіївка» в Умані, Києво–Печерська лавра, «Апостол» І.Федорова, Камянець – Подільська фортеця, Маріїнський палац, заповідник «Качанівка».

Підготуватись до уроку узагальнення, вивчити дати, повторити історичні пам’ятки.

Тема: Тематичне оцінювання:

Що історичні пам’ятки розповідають про минуле (слайд 2).

Мета:

виявлення результатів навчання кожного учня у межах компетентнісного підходу;

розвиток загально-навчальної компетенції;

учити установлювати хронологічну послідовність створення зазначених пам'яток, показувати місцезнаходження цих пам'яток на карті, називати, розпізнавати та описувати пам'ятки, пояснювати історичні терміни, наводити приклади та описувати пам'ятки;

висловлювати особисте ставлення до цих пам'яток та усвідомлювати необхідності їх збереження.

Обладнання: підручник, карта України, картки з ілюстраціями, презентація.

Тип уроку: урок перевірки набутих знань і вмінь

Хід уроку

I Організаційна частина

II Актуалізація опорних знань

«Букви – слова»

III Основна частина уроку.

1. Назвіть пам'ятку за описом (слайд 3).

Вчитель, зачитує опис пам'ятки, учні записують її назву.

1) Князь Потоцький для своєї коханої дружини Софії створив 1805 р. парк, де відтворив пейзажі її рідної Греції. Протягом шести років щодня 800 селян працювали над спорудженням цього парку, що коштувало князеві астрономічної суми – 15 млн. золотих. Про яку пам'ятку йдеться?

2) Даний парк, виплеканий трьома поколіннями Тарновських, є одним з найбільших пейзажних садів в Україні і в Європі (125.6 га). Що це за парк?

3) Коли Львів почали забудовувати, у його центрі з'явилась торговельна площа. Протягом багатьох століть ця площа є центром життя міста. Про яку площу йде мова?

4) Ця фортеця визнана одним з семи чудес України, її внесено до Списку пам'яток світової культурної спадщини ЮНЕСКО. Виникнення фортеці датується кінцем XII – початком XIII століть. Що це за фортеця?

Після запитання – взаємоперевірка (слайд 4).

2. Коли сталася подія? (слайд 5).

Учитель зачитує запитання, або вони просто демонструються на комп'ютері.

Коли було засновано Софіївський собор?

Коли було створене Остромирове Євангеліє?

Коли було засновано Києво–Печерську лавру?

Коли було надруковано «Апостол» Івана Федорова?

Коли було побудовано Генуезьку фортецю?

Коли було побудовано Кам'янець – Подільську фортецю?

Коли було побудовано Бахчисарайський палац?

Коли було побудовано Маріїнський палац?

Коли з'явилась вулиця Хрещатик у Києві?

Коли з'явилась площа Ринок у Львові?

Коли було засновано парк «Софіївка» в Умані?

Коли було засновано заповідник «Качанівка»?

Учні роблять взаємоперевірку (слайд 6).

Хронологічні вміння (слайд 7).

Діти встановлюють хронологічну послідовність, здійснюють самоперевірку.

1а) Створення Маріїнського палацу;

б) зведення Софіївського собору;

в) заснування заповідника «Качанівка» на Чернігівщині;

г) видання «Апостола» Івана Федорова.

2 а) Заснування парку «Софіївка» в Умані;

б) заснування Києво – Печерської лаври;

в) написання Остромирового Євангелія;

г) побудова бахчисарайського палацу

Після виконання завдань, учні здійснюють самоперевірку (слайд 8).

4 Робота з поняттями (слайд 9).

Учні записують визначення та вказують поняття.

1) Наука про спорудження будівель.

2) Добре укріплена споруда, що може правити і за житло, і за оборонну споруду.

3) Добре укріплені споруди, що мають оборонне значення.

4) Велика, гарно оздоблена будівля, у якій жили багаті та знатні люди.

Взаємоперевірка (слайд 10).

5 Історичне лото (слайд 11).

1) Зображення пам’яток.

2) Назва.

3) Дата заснування.

4) Місце розташування.

Виконують взаємоперевірку (слайд 12).

6 Історичний диктант (слайд 13).

Парк «Софіївка» в Умані було урочисто відкрито в 1802 році. Яке це століття?

Зображення, що наносилось фарбами на вологу штукатурку.

У якому році було засновано Києво–Печерський монастир?

Зображення Ісуса Христа, Богоматері, святих, подій Святого Письма, виконані за певними правилами.

Про яку історичну пам’ятку йдеться:

«Всесвітньо відома пам’ятка архітектури й монументального живопису XI століття. Будівничим цього храму літописці називають великого київського князя Ярослава Мудрого»

Православний монастир, заснований у 1051 році монахами Антонієм і Феофанієм у печерах поблизу літньої княжої резиденції Берестово під Києвом У XII столітті монастир отримав статус «лаври» - головного монастиря.

Серце історичного центра Львова.

Головна вулиця української столиці.

Один з трьох існуючих у Європі пам’яток східної палацової архітектури, що розташований у Бахчисараї

Зображення, що складається із кусочків смальти або кольорового каміння

До пам’яток садово–паркового мистецтва в Україні відносять.

У 1574 році була видана перша книга, надрукована на Україні, - «Апостол», хто є автором?

Учні здійснюють взаємоперевірку (слайд 14).

Y Підсумки уроку

Виставлення оцінок (слайд 15).

Протягом уроку учитель за кожне завдання виставляв оцінки в таблицю. Оцінка за урок виставляється, як середнє арифметичне за всі виконані завдання.

Прізвище	Пам’ятка за описом	Коли сталася подія	Хронологічні вміння	Робота з поняттями	Історичне лото	Диктант	Середній бал

YI Домашнє завдання (слайд 16).

Підготуватись до уроку узагальнення за всім курсом.

Тема: Узагальнення до курсу: «Роль громадян, історичної науки, музеїв та архівів у збереженні минулого України» (слайд 2).

Мета:

формувати вміння учнів визначати та застосовувати теоретичні поняття, положення для пояснення та аналізу історичних фактів, явищ та процесів;

визначати історичні поняття та застосовувати їх для пояснення історичних явищ і процесів;

аналізувати та узагальнювати значний обсяг фактів, простежуючи зв'язки й тенденції історичного процесу, визначити причини, сутність, наслідки та значення історичних явищ та подій, зв'язки між ними;

визначати роль людського фактора в історії, розкривати чинники діяльності історичних осіб;

узагальнити та систематизувати знання учнів з курсу історії за 5 клас;

повторити основні положення курсу, предмет вивчення історії, допоміжні історичні дисципліни;

зробити висновки щодо ролі громадян, історичної науки, музеїв та архівів у збереженні минулого України;

розвивати вміння аргументовано аналізувати, співвідносити події, висловлювати власну точку зору;

працювати у парах, складати план до тексту, шукати опорні слова;

виховувати розуміння важливості вивчення історії.

Тип уроку: урок узагальнення та систематизації знань, умінь та навичок.

Обладнання: підручник, карта України, роздавальний матеріал, презентація.

Історія – свідок минулого, свідок істини,

жива пам'ять,

учитель життя,

вісник старовини.

Цицерон, давньоримський політичний діяч.

Хід уроку

І Організаційний момент уроку

ІІ Актуалізація опорних знань

1.«Букви – слова» (слайд 3).

Діти ланцюжком по черзі називають терміни та пояснюють їх.

2.«Дати – події»

Учні у зворотному порядку називають по черзі дати та пояснюють їх.

ІІІ Основна частина уроку

Робота з епіграфом: (слайд 4).

Учні відповідають на запитання. Метод «Мікрофон».

Який предмет ми вивчали протягом року?

Чим є, на вашу думку, історія? На які питання вона відповідає? Чому людству необхідно знати історію?

Як називають тих людей, що вивчають історію?

Назвіть відомих істориків України. Який внесок вони зробили у дослідження історії України?

Як ви вважаєте, що допомагає історикам в їхніх дослідженнях? Які бувають історичні джерела?

Де зберігаються писемні джерела? Що це за установи?

Чому, на вашу думку, потрібно зберігати пам’ятки історії та культури?

Як ви розумієте слова давньоримського політика Цицерона?

На вашу думку, чому кожна людина повинна знати історію своєї Батьківщини?

Історичне лото « Допоміжні історичні дисципліни» (слайд 5).

1 Археологія	А Наука, що вивчає герби
2 Хронологія	Б Наука, що досліджує монети
3 Сфрагістика	В Наука про печатки
4 Геральдика	Г Наука, що вивчає способи обчислення часу
5 Нумізматика	Д Наука, що вивчає історію за речовими джерелами
6 Топоніміка	Е Наука, що вивчає назву та походження народів
7 Етноніміка	Є Наука, що вивчає географічні назви

Гра « Пояснюємо слова» (слайд 6)

Мозаїка - Архітектура-

Ікона – Фортеця -

Палац- Вулиця -

Замок- Площа -

Фреска- Козак -

Євангеліє- Світова війна -

Робота з портретами «Визначні постаті України» (слайд 7).

Учитель демонструє портрети визначних осіб, учні їх називають.

Робота з ілюстраціями (слайд 8).

На дошці розміщено зображення визначних історичних пам’яток, портрети визначних діячів. Учні отримують картку з назвою пам’ятки або історичного діяча, шукають дане зображення на дошці і 2-3 реченнями розповідають про даний об’єкт.

ІУ Закріплення та систематизація вивченого матеріалу

Робота з різнорівневими завданнями (слайд 9).

Початковий рівень

1. Виберіть правильний варіант відповіді. Харківський університет був відкритий у 1805 році. У якому столітті відбулась ця подія?

А у XYI Б у XYII

В у XYIII Г у XIX

2. Назвіть 2-3 архітектурні пам’ятки.

3. Фольклор – це:

А усна народна творчість

Б речові джерела давніх часів

В стародавні монети

Г зображення, виконані зі шматків скла

Середній рівень

4. Доповніть ланцюжок. Впишіть у порожні клітинки в хронологічному порядку номери історичних подій, вміщених у переліку, таким чином, щоб утворилась правильна послідовність подій.

1)Виникнення козацтва

2) Хрещення Русі

Правління Святослава		Спорудження Софійського собору		Видрукування «Апостола» Іваном Федоровичем

5.Виберіть із семи запропонованих варіантів три правильні відповіді. Запишіть цифри, що позначають правильні, на вашу думку, відповіді. Укажіть, хто серед згаданих нижче діячів був гетьманом України.

Володимир Виниченко

Дмитро Вишневецький

Вікентій Хвойка

Іван Мазепа

Петро Сагайдачний

Іван Федорович

Борис Мозелевський

Достатній рівень

6. Продовжте речення.

До пам’яток садово–паркового мистецтва в Україні відносять:

Високий рівень

7. Опрацюйте текст, складіть розгорнутий план

8. Складіть за планом стислу розповідь про Україну в роки Великої Вітчизняної війни.

1. Коли розпочалась Велика Вітчизняна війна?
2. Що довелося пережити українцям в роки окупації?
3. Що вам відомо про події Великої Вітчизняної війни у вашому краї?

У Підсумки уроку

Творче завдання: (слайд 10).

Написати листа до майбутніх п’ятикласників де розповісти про те. Чим зацікавив вас предмет історії, про основні історичні події та постаті, про які ви дізнались на уроках історії.

УІ Домашнє завдання (слайд 11).

Завершити написання листа та естетично його оформити

Список використаної літератури

1. Пометун О.І., Костюк І. А., Малієнко Ю.Б. Історія України (Вступ до історії): Підручник для 5 класу – К.: Вид. дім “Освіта”,2013. – 192 с.(*книга трьох авторів)*
2. Власов В. Історія України (Вступ до історії): Робочий зошит:5 клас. – К.:Генеза, 2013. – 80 с. (*книга одного автора)*
3. Єрмоленко А. О., Мокрогуз О.П. Вступ до історії. 5клас (за підручником О. І. Пометун, І.А. Костюк, Ю.Б. Малієнко).– Х.:Вид. група “Основа”, 2013. -64 с. *(книга двох авторів)*
4. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Вступ до історії 5 клас: Розробки уроків– Х.:Вид – во “Ранок”,2013. – 224 с. *(книга двох авторів)*

Інтернет – ресурси:

5. - www.academicpres.com
6. - http://images.yandex.ua
7. - http://uk.wikipedia.org